

૫૫* ૫૩ ૪૧૫૭૧૩

શ્રી વિતરાગાય નમ.

૪૪
એક સ્ત્રીએ બુદ્ધિથી મેળવેલી મહાન ફરેહ.

ચતુર સ્ત્રીનો ચીડીયો ભરથાર."

૧૫

ગ્ચી પ્રસિદ્ધ કરનાર,

શા. મણીલાલ ન્યાલયંદ.

દહેગામ નિવાસી

પ્રથમ આવૃત્તિ

પ્રત ૧૦૦૦

મવત ૧૯૪૯

મને ૧૯૧૩

કોમત કુકત એક આનો.

અમદાવાદ:—શ્રી "જ્ઞાનમન્દિર" પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં
શંકરરાય અમૃતરાયે છાપ્યું.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
સા. પં.વાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ

૪૪૪૫

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૌપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૪૪૪૫

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ યજુર સ્મૃતિ સ્વામ્યો ભરણી

વિષય ૬ - ૩

ॐ नमः सिद्धं

“ ચતુરાની ચતુરાઈ ”

પ્રકરણ પહેલું.

રાજ રત્ન

આશકની ઈર્ષ્યાધર્મમાં અતિશય આતુર થએલી જેને ભરયુવાન અવસ્થાના કામવિકારથી ચિત્તમા નવીનજ દહેરી લાગેલી છે એવી સુદર ગુલાબની મનમોહક કળીની સમાન કોમળાગી લલીન લલનાએ તેના મનને હરણ નહિ કરે!



હીયાવાડના ઝાલાવાડ પ્રગણામા સુદરપુર નામનું આશરે હજારેક ઘરોની વસ્તીવાળું એક સાધારણ પણ સુદર ગામ હતું જે કે સાધારણ સ્થિતિવાળું અને તે કંઈક નાનું હતું, તો પણ આ ગામ દરબારી હોવાથી તેમજ આ ગામનો દરબાર શોખીન હોવાથી તેણે સુદરપુરની શોભામાં સારી રીતે વધારો કર્યો હતો. શેઠ શાહુકારોનાં ભવ્ય મકાનોની સુદર બાંધણીયો તેમજ અમલદારવર્ગનાં રમણીય મકાનોથી આ નાનકડા શહેરની આબાદી આજકાલ સારી જોડોજલાલી ભોગવી રહી હતી, જે જગ્યાએ પ્રથમ જગલનો દેખાવ નજરે પડી રહ્યો

હતો, અને જ્યાં વાઘ વરૂં ઇત્યાદિ ભયંકર પ્રાણીઓ અત્યંત ધીર્ય ઝાડીમાં ભરાઈ રહી ઘણા જીવોને હેરાન કરતાં હતાં, જ્યાં માનવનું નામ નિશાન પણ જોવામાં આવતું નહોતું, કોઈ વખત કદાચિત શિકારમાં આસક્ત એવા શિકારી માણસો પોતાના ધાતકી જનવરોને સાથે લઈને શિકાર કરવાને આવતા, એવું એક વખતે જંગલના દેખા-વોથી ભરપુર એવી આ જગ્યાએ અત્યારે આપણે કેટલો બધો ફેરફાર જોઈ શકીએ છીએ, જે વખતે આપણી વાર્તા શરૂ થાય છે, તે વખતના દરબાર દોલતસિંહ પોતાના સ્ટ્રેટના પ્રમાણમાં ઘણાજ હોશીયાર અને ચતુર ઠાકોર હતા. પોતાના પિતા કેશરીસિંહ ઠાકોરના વખતમાં તો તેઓ માત્ર નામનાજ ઠાકોર ગણાતા, કેમકે તેઓ સ્વભાવે સરળ હોઈને તેમજ જોઈતા પ્રમાણવાળી કેળવણીના અભાવે નાના ગામના મુખી મતાદાર જેટલોજ કારોબાર ચલાવતા, જેથી ગામના કેટલાક લોકો તો તેમને મજબૂતરીમા પણ ગણતા નહિ. પરંતુ આપણી વાર્તા શરૂ થાય છે તે વખતના તેમના વારસ ઠાકોર દોલતસિંહ અને તેમના પિતાના ઘણાજ તદ્દાવત જણાતો હતો. આ ઠાકોરે પોતાના સ્ટેટમાં વધારો કરી સત્તામાં પણ વધારો કર્યો હતો. તેમજ પોતે ઠાકોર હોવા છતાં પણ પોતાના મામમાં દાખલ થયેલી દિવાની ફૈજદારીના વડા તરીકેના ઇન્સાફનું કામ પણ પોતેજ કરતા. દરબારી ગામ હોવાથી અને પોતાના ભામાતોની સંખ્યા વધારે હોવાથી, તેઓના માઢા (રહેવાના મકાનો) જુદાં જુદાં આવેલા છે, એક તરફ તેઓના દૂરના સગાનો માઢ અવે ના છે. જેમાં લમબગ ત્રણસો મકાનો આવેલાં છે, બીજી બાજુએ તેમના નિકટના કાકા માનુભાનો માઢ આવેલો છે, તેમજ તેઓના અત્યંત નજીકના કાકા મોતીભાનો માઢ એક તરફ

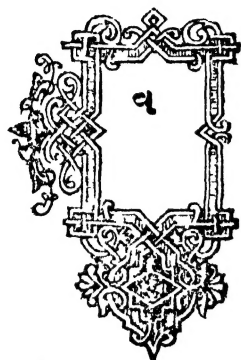
આવેલો છે, જ્યારે ખીજી બાજુએ શેઠ શાહુકારોનાં મકાનો તેમજ ખીજી જાતિયોનાં મકાનો આવેલાં છે. શરીયામ માર્ગમાં બજારની ઝોઠવણી સારી રીતે કરવામાં આવી છે અને તે ગામની આસપાસ ફરતા કિલ્લાના દરવાજા સુધી લાંબી રચના થહેરની શો-બાને વધારો કરે છે, તે નવાઈ જેવું છે. નગરના કિલ્લામાં દરબારી રાજ્યખાતું રહે છે. દરેક નરનારીઓને બહાર જવાનો રસ્તો ત્યાં આગળથી પસાર થાય છે. તેમજ પાણી ભરનારી નાના મોટા ગૃહ-સ્થની પનીહારીયોને પણ પાણી ભરવાને માટે ત્યાંથી જવું પડે છે. પોતાના મહેલની બારી ઉપર કઢાચ ઠાકોર બહારના ખુલ્લા પવનના ધરાદાથી બેસે. તો નગરની બહારના તેમજ પનીહારીયોના દરેક બનાવો જાણી શકે, ઠાકોર જોકે પોતે ન્યાયી, બહાદુર, ચતુર અને દરેક રીતે રાજ્યને યોગ્ય હોતો, છતાં પણ સ્વાર્થ આ જગતમાં દરેકને લાગેલોજ છે, તેને લઈને તે ખીજા કરતાં પણ પોતાનો સ્વાર્થ પ્રથમથીજ સાધી લેતો. જો કે તે ચતુર હોતો તથાથી ધણી વખત રાજ્યમંદથી કાર્યા-કાર્યનો વિચાર કર્યા વગર વગરવિચાર્યું કરવા ચુકતો નહિ. આ જગતમાં પોતાનો સ્વાર્થ પ્રથમ સાધવો એ તેનું મૂળ મુત્ર હતું, આ કારણને લઈને રૈયતની પૂર્ણ રીતે પ્રીતિ મેળવવાને તે માત્ર કમનશીબજ હતો. તે સાથે તેની બહાદુરી માટે પણ આપણે તેની પ્રશ્ન સા કરીશું, કેમકે અત્યાર સુધીમાં તેણે કેટલાક બહાદુરી અને શૂરવીરતા યુક્ત કામો કર્યાથી આજુબાજુના રજવાડામાં તેની કીર્તિ યશોગાન કરી રહી હતી. તેને લઈને મોટા મોટા રાજ્યોમાંથી તેને સુંદર લાવણ્ય યુક્ત કન્યાઓ મળી હતી. આપણી વાર્તાની શરૂઆતમાં તેને લગભગ ચાર રાણીઓ હતી. તેઓ સલાહ સંપથી (Harmoniously) બેન-

પણીયોની માફક હળીમળીને પોતાના દીવસો આનંદમાં ગુજારતી, રાજ પણુ તેઓમાંની દરેકને સરખે દરજ્જે સાચવતો, આને લઇને રાજને અગર તેઓમાં કદાપિ વૈર-વિરોધ વધતો નહિ. કોઇ કોઇ વખતે રાજ રાત્રે પોતાની રૈયતનુ સુખદુઃખ જાણવાની ખાતર બહાર પણુ નિકલતો. રાજ લોકો પોતાની રૈયતના મોથી પોતાના વખાણુ સાબળી બહુ ખુશી થાય છે. મોટા લોકોના સ્વભાવજ તેવા હોય છે, આવા પ્રકારના કારોબારમાં ચતુર માણસો ફાવી શકે છે, કારણુ કે તેઓ વખતના અને દાવપેચના આ જગતમાં વિનૃત અનુભવથી માહિતગાર થએલા હોય છે, તેમજ આ હાકોરના વખતમાં પણુ કાર-બારીયો વખત આવે પોતાનુ કામ કરવા ભૂલતા નહિ આ જગતમાં સ્વાર્થ એવી વસ્તુ છે કે જે પ્રત્યે માણસો ખીજના પીતની વાત ભૂલી જઈ પોતાનાજ કાર્યને ત્વરાથી સિદ્ધ કરે છે અને તન મન અને ધનથી પણુ તેઓ કદાપિ પાછળ હટતા નથી, નાના કુટુંબી - મોટા ઇદ્ર સુધી પણુ સ્વાર્થ કોઇને જીવિત પર્યંત સહીસલામત રાખ્યા નથી. મોટા વિદ્વાનો અને મુનિવરો પણુ સ્વાર્થમાં લોભાઇ પરમાર્થને ભૂલી જાય છે. એવાસ્વાર્થથી કોઇ વિરલા શરતીર જનોજ માત્ર દૃષ્ટવા પામશે, એ નિ સદેહ છે.



પ્રકરણ ૨ બું.

“સુંદરી દર્શન”



સંનઝતુના દીવસો સર્વ સુંદરપુર નિવાસી નરનારીના દીલડામા આનદ દાયક દહેરીયો વર-સાવી રહી કાંઈક ગરમી મીશ્રિત ઠંડી શીતલ પવનની સુખકારી લહેરોથી યુવાવસ્થામા ઝુકાયેલ શોખીન નરનારોઓનાં મન મદનના તીક્ષ્ણ બાળુથી વિધાયાં છતાં પ્રેમરસનુ પાન કરવામાં નક્લીન બની પોતાના અમુલ્ય માનવ જીવનની સાર્થકતા માટે પોતાની નશીબદેવીનો આભાર માનતા હતા. આસપાસની વૃક્ષાદિકની રમણીય રચનાઓ અને બગીચાની સુંદર ખીલેલી ઘટનાઓ પોતાના ઉપર ઉપકાર કરનાર વસતંત્રા બળે આભાર માનવાની ખાતર તેને ઝુકી ઝુકીને સલામો આપી રહ્યા હતા. આહાહા ! સર્વ પક્ષિઓમા શિરો-મણિ સમાન અને વિદ્વત્વર્ગને આનદ ઉપજવનાર તેમજ સર્વ નર-નારીઓ એકે અવાજે જોણીના વખાણુ અને યશોગાન ગાઈ રહ્યાં છે, અને હૃદયથી જોણીને ચાહે છે, એવી મીઠી મધુરી વાણીવાળા કોયલના સમીસાજના મધુરા શબ્દો આનદના વરસાદને વરસાવતા અનેક દંપતીના સુકોમળ દીલને શાંતિ આપતા છતાં તથા વિરહીણી સ્ત્રીઓના હૃદયને વ્યાકુળ કરતા છતાં તે ખીચારી સતી અને સાધ્વી સ્ત્રીઓને પત્નીવિરહના દુઃખમાં વધારો કરી વારવાર સતાવી રહ્યા

હતા. કુદરેતકળા ન્યાળી છે, એકજ જાતના શબ્દો જ્યારે અન્ય જનોના હૃદયને સુખશાંતિ આપે છે, તો તેના સામળવાથી ખીજને દુઃખ થાય છે, જ્યારે એકને તે ઘણાજ પ્રિયકર છે, ત્યારે ખીજને માટે તેના દીલના ધાતક બલકે તેના જીવલેણ થઈ પડ્યા છે, અને પત્રકે પલકે દુખને વધારતા છતાં તેને રીખાવી મુઝવણમાં વધારો કરતા જાય છે અરે! આ જગતમાં સુદર કંઈ વસ્તુ હશે, કે જે દરેકને પ્રીય હોય! એવી કોઈપણ વસ્તુ આપણને મળૂં પડશે નહિ, આ દુનિયામાં જે જેને પસંદ પડે તેજ સુદર ગણી શકાય છે, આવી વસંત-ઋતુ શ્રીમંતવર્ગને ઘણીજ પ્રીયકર હોય છે, એવા દિવસોમાંના એક દીવસે રાતના વખતે વસંત વિહારને યથેષ્ટ વિલાસ કરનારો ઠાકોર સાંજના પુર્ણાંમાંના પ્રકાશયુક્ત ચંદ્રમાનાં શીતલ અને શાંતિદાયક કિરણોનો અનુભવ કરતો પોતાના નગરમાં કોઈ ન જાણી શકે તેવી રીતે આરે તરફ નગરની રચનાનું અવલોકન કરતો ચાલ્યો જાય છે. નવનવા વિચારોથી ઉભરાઈ જતા દીલ વડે ઠાકોરનું મન હાલમાં કોઈ અવનવા સંયોગોના તાબે થયેલું હતું; માણસ શું ધારે છે, અને દૈવ તેને ક્યા લઈ જાય છે, જો માણસની ધારણાને ધુળધાણી કરવામાં સમર્થ થઈ શકે તો દૈવ વિના કોઈ શક્તિવાન નથી. ધડીમા શું હોય છે, ને પલકમાં દૈવેચ્છાથી શું થઈ જાય છે, આપણો ઠાકોર નગરમાં ફરતાં ફરતાં પોતાના કુટુંબીયોના માઢને જોતો જોતો કોઈ શ્રીમંતના મકાન આગળ આવેલો છે, ત્યાં તેના જોવામાં કાંઈ નવી-નજ આવ્યું.

સુંદરપુર શહેરની શોભારૂપ તેના અલંકારરૂપ હવેલીમાંની એક બાબુએ એક નવતર સુદર યુવતી કે જેણીને બાળા કહીએ તો પણ

ચાલી શકે કેમકે પરણીને હજી જોણીને પતિ સુખનો સ્વપ્નામાં પણ અનુભવ થયેલ નથી, એરી સત્તર વર્ષની દીલગમન યુવતીને પહેલે મજલે બારીમાં ઉભેલી નિરખનાંજ તેના હૃદયમાં એક ધ્રુવરૂપી પ્રસરી ગઈ, એટલુજ નહિ બદકે ઠાકોર સાહેબનું આખું શરીર કંપાયમાન થવા લાગ્યું. બેશક તેણીને જોનાજ પોતે કયા ઉભો છે, તેનું ભાન-પણ ભૂલી જઈ ન્યાય નીતિને પણ વિસરી ગયો; ઠાકોર દોલતસિંહ ગાંડાતુર જેવો બની મોહમુગ્ધ થઈ ગયો. સત્તર વરસની નવ યુવાન સુદર સુદરી પોતાની બારીમાથી રાત્રીએ ચંદ્રના કિરણોને નિરખતી નિર્દોષ આનંદ ભોગવતી પોતાની પ્રીય સખી સાથે પોતાનો વખત ગુમાવતી હતી, અને પતિ સમાગમના સુખની ઝાંખી ઝાંખી ઝખના અવસરે થયા કરતી તેથી દીલગીર થતી હતી. જો કે નાગરની ન્યાતમાં મોટી ઉંમરે લગ્ન થાય છે, તો પણ આ ખાનદાન ગણાતા ધનાઢ્ય નાગરની કુંવરીનાં અચપણથીજ લગ્ન કરવામાં આવ્યાં હતાં, જોણીનું સાસરું લગભગ અહીંથી પચ્યાસ ગાઉના અંતરે હતું. તેણીને સાસરામાં પણ સાસરું હતું. કમળના પુષ્પ સરખી. સુકોમળ બાળિકાનું નામ પણ કમળાકુમારીજ રાખવામાં આવેલું હતું. પોતાના દર્શન માત્રથી ઠાકોર સાહેબના હૃદયકોશ ઉડી ગયા છે, તેનું આ નિર્દોષ આનંદ અનુભવતી સુદર યુવતીને કયાથી ભાન હોય ? આજે તેણી પોતાના માલીકની નજરમાં સપડાઈ જતા પટકાઈ ગઈ છે, તેમાટે ભવિષ્યમાં તેણીને કેટલું ભોગવવાનું નિર્માણ થયું છે, તેની તેણીને લેશ માત્ર પણ ખબર નથી, અરેરે ? બિચારી સરળ હૃદયની ગુલાબની કળી સમાન સુંદર સુંદરીને જ્યારે દુખ સામું દેખાશે ત્યારે તેણીની કોમલ લાગણી કેટલી બધી દુઃખાશે ? તેનું દુઃખ તેણીને કેટલું બધું દુઃખી કરશે.

ભલે ! નગરના રક્ષક દેવતા તેણીને સહાય કરે, અને તેણીના દુઃખને દૂર કરી મુખ શાંતિ આપે ! વિનોદમા કેટલોક વખત પસાર કરી પોતાની સાહેલીને તેણી અંદર ખેંચી ગઈ પરંતુ આપણા ઠાકોર સાહેબની નજર આગળથી તો દૂર ખસતોજ નથી તે સાહેબ તો બેભાન સ્થિતિમા ગોયા ખાતા તેણીની ગુરતોનું જ ધ્યાન કરતા હિમા હતા અહીં, ! ફરતે જગતમા કેવા પાત્રો નિર્માણ કરેલા છે વિધાત્રાની રચના કેવા પ્રકારની વિલક્ષણ જળાય છે કે જેણે આવા પ્રકારનાં પાત્રો જગતના પુણ્યાર્થી જીવોને માટે પુણ્ય ભોગવવા સરજ્યા હશે ? અરે ? જગતમા આજસુધી હું રાજા લોકોને જ ભાગ્યવત માનતો હતો, પરંતુ જગતમા ભાગ્યવત ધણુ રત્નો જોવાય છે ખરેખર જેણીએ પોતાના વદન કમળથી ચંદ્રમાની લક્ષ્મીનો તિરસ્કાર કરેલો છે, એવી આ મનોહર અપ્સરાના ખાવિદને (hasbband) ધન્ય છે, જેણીએ પોતાની રૂપકળાથી અને સૌંદર્યતાથી સર્વજગતને તૃણ તુલ્ય કરી દીધું છે, એવી સુદરતાનો સ્વાદ લેનાર આ સુદરીના ભોગી બ્રમરનું જીવંતર ધન્ય છે ? જે સુદરીના ગુલાબની રક્તતાનો પણ નાશ કરનારા રક્ત લાવણ્યવાળા ચક્રચક્રીત અને ચળકાટ કરતા સુદર કપોળ ચળકી રહ્યા છે, તેના ઉપર ચુંબન કરનાર એવો આ જગતનો જે પ્રાણી હોય તેણે જ જગતનું સર્વસ્વ જીતેલું છે જગતના રક્ષકની જેણીની ઉપર એટલી બધી કૃપા રહેલી છે, એવી આ સુદર સુદરી જે પુરૂષની ગોદમા બેસશે, તેવા ભાગ્યવત નરનો અવતાર સર્વાંશ કૃતાર્થ અને સફળ થએલો ગણાશે. એવી રીતે અનેક પ્રકારના વિચાર રૂપી વાતાવરણમાં છવાઈ રહેલા ઠાકોર સાહેબ ધણીવારે જ્યારે જન્મૃત મયા, ત્યારે તો કાંઈ પણ તેમના જોવામાં આવ્યું નહિ, રાત ધણી

વીતિ ગઈ છે, કોઈ જાણશે તો પોતાની ઇજ્જતને નુકસાન થશે, પોતાના દેવાશીકુળમા આપણુ દાગશે, “કાળ જશેને કહેણી રહી જશે.” તેમ સંજ્ઞાને માટે મારે માથે મહેણું રહી જશે, તેવા લૌકિક ભયથી જેમ અને તેમ પોતાને મહેલે જવુજ નેમજએ, આ મકાનની પોતાને માલુમ પડી છે કે આ મકાનતો શહેરના પ્રખ્યાત નાગર ગૃહસ્થ કર્પુરચંદ જે આપણો માનીતો છે, જેની સાથે મારે મિત્રાચારી જેવો સબંધ છે, એવા શ્રીમત નાગરગૃહસ્થનુ આ મકાન છે, મારા ધારવા પ્રમાણે તેમનીજ આ કમળાકુમારી નામની પુત્રી હોવી નેમજએ, ખર ? ગમે તેમ થાય તોપણ એક વખત આ કુવરી સાથે જો આપણો મયંધ ન થાય તો આપણા જીવનરતે ધિક્કાર છે, ગમે તે ઉપાયે કરી તેણીની સાથે મોજ તો માણવી જ નેમજએ, તેણીને જોતા મારૂ મન બહુજ આકુળવ્યાકુળ થઈ ગયુ છે, કોણ જાણે ! તે બાળાએ મને શુ કર્યું, તેણીનામા એવી તો વિચિત્ર જાદુઈ શક્તિ રહેલી છે કે જે શક્તિના ભોગથી હુ એ હાલ થઈ ગયો છું, એમ અનેક વિચારમાં ઝુકાયેલો ઠાકોર પોતાના મહેલ તરફ રવાને થયો.



પ્રકરણ ૩ ભું.

“ સાસરાને ઘેર જમાઇ ”



સા ટકાના મુખથી માણસો આ જગતમાં પોતાનું જીવન મારી રીતે નિભાવી શકે છે, એટલુંજ નહિ પણ શ્રીમતાઈ વડેજ એંશ આરામ ભોગવતા માનવો આ દુનિયામાં અમન અમનથી સ્વપ્ન માફક અથવા તો પાણીના રેલાની માફક પોતાના દીવમો ગુમાવે છે. જગતમાં પૈસા વગરની જીંદગી દરેકને અકારી લાગે છે. પૈસા વિનાનું જીવન નકામુંજ ગણાય છે, માટે દરેક મનુષ્ય પૈસા કમાવાને તનતોડ પ્રયાસ કરી દરેક રીતે તેને મેલવવા યત્ન કરે છે. પૈસો એજ માનવનું ભૂખાણુ છે, તેનાથીજ આ જગતમાં તે મોટો અને માનવતો મનાય છે, (wealth is power) તેને જીવનની અમુલ્ય શક્તિ કહો, યાતો ગમે તે કહો પરંતુ જીંદગીનું અમૂલ્ય સૂત્ર ધનજ કહી શકાય છે. તેના વગર ગુણવાન માણસની પણ કંઈ ચત્તી નથી, અને તે ગુણુ કીને હીન એવા જન્તાને પણ નૂર આપી કાતિમય બનાવી ઉન્નતિના શિખરે મુકી દે છે આહા ? ધન તને બચીદારી છે ? કે દરેક જણુ તારી ઉપર વાગી જાય છે આપણા નાનકડા શહેરમાં કર્પૂરચંદ શેઠ વેપારમાં બાહોશ નરની ગણતરીમાં ગણાતા, ગામમાં તેમજ આજુબાજુના ગામોમાં તેમનો વહીવટ સારી રીતે આજતો હતો. પૈસો પેંદા કરવો એજ તેમના જીવનનું મૂળ સૂત્ર

હતું અને તેને લઈને તે બહારીક કળામાં સારા કુશળ હતા. તેમની કળાકુશળતાથી ગામના લોકોનો ચાહ તેમણે સારો મેળવ્યો હતો, એટલુંજ નહીં પરંતુ પોતાની અનેક પ્રકારની કળા કુશળતાથી દરબાર વર્ગના પણ માનીતા થએલા હતા, તેઓ પોતાની બાહોશીથી પોતાના કુટુંબનું બરણ પોષણ કરતાં પણ સારૂ કમાતી મંચ હ કરવાને ચુકના નહિ, પોતાના ઘેર નોકર ચાકર વર્ગ પણ જોઈતા પ્રમાણમાં રાખવામાં આવેલો હતો. નાનકડા દરબાર જેવો પોતાના મકાનનો દખલદારથી જણાઈ આવ્યા વગર રહે નહિ, કપૂરચંદની સ્ત્રીનું નામ ચિત્રકળા હતું. તેણી ઘણી સાધી સુશીલ અને સદા પતિ સેવામાં તત્પર રહી કોઈ દિવસ પોતાના પતિને પોતા તરફથી લગાર માત્ર પણ ઓછું આવવા દેતી નહીં, આવા પ્રકારના કેટલાક ઉત્તમ ગુણો પોતાની એકની એક પુત્રી કમળીગૌરી નામેની હતી, તેણીને વિશે જાણે પરંપરાથી ઉતરેલા હોય તેમ તેની નાની ઉમરમાં નિવાસ કરીને રહ્યા હતા. ઘરમાં સારા માણસનો સમાગમ માણસને બાગ્યથીજ થાય છે, કેમકે પૈસો હોય તો પણ માણસો એટલા ખરાબ હોય છે, કે લગાર પણ વિશ્રાંતિ લેવા નહિ દેતા ઉલટાં પજવવા માટે છે, આથી માણસનું મન કંટાળી જાય છે, અને હરેક વસ્તુથી દીલ ઉડી જાય છે, પરંતુ આપણા શેઠ કપૂરચંદને તેમાં કાંઈ પણ નહોતું, તેઓના હુકમનાં સર્વ કોઈ દાસ હતાં, તેમને પાણીને ઠેકાણે દૂધ મળતું, તેમની આરા કોઈ પણ અનાદર કરી શકતું નહિ, એ બધું તેમની માયાળુ વૃત્તિ અને કળા કુશળતાથી તેમજ અવસરને યોગ્ય તેમની કરણી ઉપર આધાર રાખતું હતું તે સાથે પરાપકારનાં કાર્ય કરવામાં પણ તેઓ આગલ પડતો ભાગ લેતા હતા. આવા પરમજ્ઞ અને ઉદાર દીક્ષના

માણસને પૂર્વદૃત શુભકર્મના ઉદ્યે સર્વ સુખ સંપત્તિ મળે, તો તે યોગ્ય ઠેકાણેજ છે એમ કહેવાય.

એક વખતે તે વિચાર તરંગમા લીન થયો હતો પોતાના મહેલના બદારના ઓટલા ઉપર બેઠેલો છે, એવામા કોઈ વીશ બારીય વરસનો તરુણ યુવક તેની નજરે પડ્યો, તેને જોતાંની સાથેજ તેની આંખે ઓટલુ તો કળી લીધું, કે તે કોઈ ભાગ્યવાન પણ વખાનો માર્યો હુ ખશી બેલાલ થયેલો નોકરીની આશાએ આવેલો હશે, એમ તેને પ્રછતા તરતજ માલૂમ પડ્યું તેનું નામ હામ પ્રછતા પોતાનો જમાઈ છે એમ તેણે જાણી લીધું, પરંતુ નાનપણમા લગ્ન થયાની કોઈ રીતે અત્યારે ઓળખ પડી નહિ પોતાનો જમાઈ વખાનો માર્યો ને રખડતો આવેલો જોઈ, તેને ઘણું લાગી આવ્યું, તેવા તેને કહ્યું કે જો તમે તમારા ગામનું તથા તમારા બાપનું નામ ફેરરીને અહીં રહેવા માગતા હો ? તો હું સંપના તૈયાર છું પેલા યુવકે તેનું નામ ચતુરદાસ હતું તેણે તરતજ અગીકાર કરી અજાનપણે પોતાના સસરાને નહિ ઓળખતો હતો પોતાને સાસરે વ્યવહારીક કળામા નિપુણ થવા માટે તેમના ઘેર રહ્યો, યોડા દિવસમા વ્યવહારીક કળાનો જાણીતો થયો, તે સાથે ઘરના દરેક માણસોનો પણ સારી રીતે અનુભવ થયો પરંતુ પોતાના સસરા સિવાય કોઈ તેને ઓળખતું નથી, તેમજ કમળાકુમારી વજેરે કોઈ પણ આ ચતુરદાસની ઓળખાણ કાઢતું નથી. ફક્ત શેઠ કપૂરચંદ્રે જ તેને ઓળખેલ છે, પરંતુ પોતે સમજી અને ઘણો હોવાથી કોઈને તેણે વાત કરી નથી. જો કદાચ વાત ફેલાય તો પોતાનો જમાઈ પોતાના ઘેર રહી શકે નહીં, માટે પ્રથમથી તેણે તેના નામ હામ બદલાવવાની યુક્તિ રચી હતી, અને છેવટ સુધી તેમા તે

ફતેહજી પામ્યો હતો. ચતુરદાસ પણ શેઠના વચનોને માન આપી પોતે શેઠની સ્વતંત્રતા છતાં પણ ન્યાય નીતિને માન આપી પવિત્ર પણે વર્તવા કદાપિ ચુકતો નહિ, પોતાના શેઠની પુત્રી સાથે પણ કામજેટલીજ વાત કરતો ને તરતજ રવાને થઈ જતો, કમળાકુમારી પણ પોતાનો ધર્મ સાચવવા ચુકતી નહિ, તેણીને દરરોજ એક માલણ ડુલ આપવા આવતી તે ડુલોથી તેણી મહાલક્ષ્મી દેવીની દરરોજ પૂજા કરતી તે માલણ પ્રથમ દરબારમાં ડુલો લઈ જતી ને ત્યાર બાદ કુવરીને આપવા આવતી, પછી ગામની દરેક જગ્યાએ જ્યાં જવું હોય ત્યાં જઈ પોતાનું કાર્ય કરવા ચુકતી નહિ, જો માલણ ડુલો ન લાવે તો કમળા કુમારીને પૂજા કરવામાં અતરાય થાય, માટે દરરોજ માલણ ને આવ્યા વગર ચાલતું જ નહિ, તેથી દરરોજ મહાલક્ષ્મી માતાની પૂજનરણુ કમળાકુમારી નિર્દોષ આનંદમાં પવિત્રપણે પોતાનું જીવન ગુજારવા લાગી.

સવારનો મનોહર દેખાવ જગતને ઉલ્લાસ કરવા માટે પોતાનો પ્રકાશ સર્વત્ર ફેલાઈ રહ્યો છે. સૂર્યના કિરણોનો ઝગઝગાટ સુંદરપુર શહેરની અલૌકિક શોભાને વિસ્તાર પમાડી રહ્યો છે. આજે સવારનો વખત છતાં સર્વત્ર શાંતિ પ્રસરી રહેલી જોવાય છે. જ્યારે દરેક વર્ગ સુખાકારીથી પોત પોતાના જીવનમાં સતોપ માનતો આનંદમાં ઝુકી રહ્યો છે. તેવા પ્રભાત સમયમાંજ કમળાકુમારીનું જન્મણું નેત્ર ફરક્યું. તેથી તેણીનું વદન ઉદાસ બની ગયું છે. કોણ જાણે ! આજે શું અનિષ્ટ (Wrong) થવાનું છે. તેણીએ વિચાર્યું કે હું પરણી છું, તે માત્ર જ્ઞાનથીજ જાણું છું. પણ પતિનું મુખ હજી મુઠ્ઠી દીકું નથી. અરેરે ? હું કમનશિય પતિનું મુખ જોવા ક્યારે ભાગ્યવત નિવડીશ,

પતિ વગરની સ્ત્રીના જીવતરને ધિક્કાર છે. મારા જેવી સ્ત્રીએ શું પાપ કર્યું હશે, કે યુવાવસ્થામાં પણ પતિનો સમાગમ થતો નથી, ને આજે જન્મણું નેત્ર ફરકે છે, કોણ જાણે કેમ થશે! એમ પલંગ ઉપર એકલી બેઠી વિચાર કરે છે, એટલામા માલણ કુલ લઈ આપવા આની તે પોતાની પાસે આની પુખ્તો મુકી તેણીના હાથનાં એક કા-ગળનો કટકો મુક્યો જેમાં નીચે મુજબ લખ્યું હતું:

મનમોહક અને ગુલાબની કળી સરખું

સુદર અને સુગંધીત કમળ

ન્યારથી ખુબસુરત કમળનું ભ્રમરને દર્શન થયું, તે વખતથી ભ્રમર નાશીપાસ નિવડ્યું છે. અનેક ઉપચાર છતાં તેમજ શંગારરસયુક્ત વૈધના ઓસડથી પણ અસર થતી નથી, બલમનસાઈથી તમને જણાવું છું કે આજે રાત્રે ગમે તેમ કરી તમો તમારાથી થએલા રોગને શાંત કરી જાઓ. કદાચ નહિ આવે તો તમારે માટે મારે પુરતો ઉપાય લેવો પડશે.

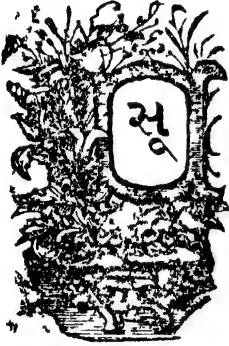
લી. ચિરહાનબથી હણાયેલ દુઃખી દોલતસિંહ.

પત્ર વાંચતાંજ તેણી ગાંભીરી બની ગઈ, ને પલંગ ઉપર ઢળી પડી, માલણે તેણીને શાંતિ આપી અને દીલાસો આપતા કહ્યું કે આ વાત કોઈને જણાવશો નહિ, ખાનગી રાખી રાત્રે આવી જાઓ. ઠાકોર સાહેબ તમારી રાહ જોયા કરશે. એમ બોલી માલણ ત્યાંથી પસાર થઈ ગઈ. કાગળ ફાડી નાંખી દીધા. કુંવરીને પોતાને કાંઈ પણ ચેન પડતું નથી, જય તો પચાત, ન જય તો કોણ જાણે રાજ શું કરશે, તેની ફર્યાદ ક્યાં કરવી; એમ બહોળા વિચાર કરી છેવટે પોતે સાંજે દરબારમાં જવાનો વિચાર નક્કી કર્યો, અને તેને માટે ઘેનની દવા પણ

સાથે લેવી, જેમ તેમ કરી “ગાય જીવાડવી અને રત્ન કાઢી લેવું” હાકોર પાસે જવું ને પવિત્રતાનું રક્ષણ કરવું. કેમકે બુદ્ધિથી એકે માત્ર ન થાય, એવું આ જગતમાં કશું જણાતું નથી. (Knowledge is power)

પ્રકરણ ૪ થું.

પવિત્રતાનું રક્ષણ.



યેનાં અસ્ત યતાં રક્તવર્ણિય તેજોમય કિરણો જગતને આખર વખતની સલામી આપી જગતની ઉપર કરેલા ઉપકારના આભારનો પ્રત્યુત્તર આપતાં છતાં વિશ્રાંતિ લેવા પોતાના સ્થાનક તરફ શીઘ્રતાથી ગમન કરવા ઉત્સુક થઈ એક પછી એક એમ અદૃશ્યપણાને પામતા હતાં. સૂર્યને અસ્ત થતો જાણી નિશાદેવીએ પોતાની સત્તા પોતાના વિહારી સ્વામી ચંદ્રદેવની કૃપાથી સર્વત્ર ધીરે ધીરે ફેલાવી જગતને અધિકારના સપાટામા સપડાવી દીધું હતું. વસંતઋતુના આનંદકાયક દીવસો અને તે વખતની શીતલ પવનની મધુર લહેરો માનવના હૃદયને નવીનજ આનંદનો અનુભવ કરાવતી હતી. શીતલ પવનની મીઠી લહેરોનો મધુરો સ્વાદ આખનારી આપણી

ચતુર કમળાકુમારી વિચારવમળમાં ગોથાં ખાતી રાત્રીની રાહ જોયા કરતી હતી. અને પવિત્રતા સાચવવાને મહાલક્ષ્મી દેવીની પલકે પલકે પ્રાર્થના કરતી હતી. દુઃખ વખતે ધૈર્ય રાખી બુદ્ધિપુર્વક દુઃખનો અત આણવો, સમજી માણસો આપત્તિકાળે મુંઝાતા નથી, પણ ઉપાય કરી છુટી જાય છે. ઉદ્યમ કરતા કુદરત સાનુકુળ થઈ તેમને જશ આપે છે. છેવટે રાજની આગળ આ કટારીથી મૃત્યુ આણીશ, પણ પવિત્રપણા માટે લગારે ખાપણ નહિ આવવા દઈશ, એમ વિચાર કરતી કેટલીક વારે ઉપરથી પોતાના પિતા જ્યાં બેઠા હતા, ત્યાં આવી શરીર ઝુકાવી સલામી આપીને પોતાના પિતાને કહેવા લાગીકે હે પિતાજી ! હું આજે મહાલક્ષ્મીની પ્રજ્ઞ કરવા જાઉં છું, આખા દિવસમા ગઈ નથી, તેથી અત્યારે જવા ધારૂં છું, માટે મારી સાથે કોઈ નોકરને મોકલો તો સારૂ, કે જેથી મને હરકત ન થાય. પોતાના પિતાએ પોતાની અક્ષ-લથી વિચાર કર્યો કે દિકરીને અત્યારે પ્રજ્ઞ કરવા જવું છે, સાચે કોણ જશે, પુત્રી ભરયુવાન અવસ્થા ભોગવે છે. રાત્રીને વખતે એકલી મોક-લીએ અથવા ચાકર સાચે મોકલીએ, પણ કોણ જાણે રસ્તામા અધારી રાતે ચાકરની દાનત કેવી થાય, તે કહી શકાય નહિ. છેવટે પોતાના જમાઈ ચતુરદાસને સાથે જવા ફરમાવ્યું. તેના હુકમ મુજબ તે ચતુરદાસ તૈયાર થયો; આ તરફ કમળાકુમારી પણ ઉપર આવી પોતાને દવા વિગેરે જે લેવાનું હતું તે લઈ લીધું; તથા છેવટનું ઓસડ જે કટારી હતી, તે પણ અબોડે બાધી દીધી, ને પ્રજ્ઞનો સામાન લઈ તરતજ નીચે ઉતરી પડી. ચતુરદાસ પણ તૈયાર થઈ ઉભો હતો. બન્ને જણ કમળાકુમારી આગળ ને ચતુરદાસ પાછળ એમ અનુક્રમે રવાને થયાં. આગળ જતા બે રસ્તા આવ્યા, એક દરબારમા જવાનો

ને એક મંદિરનો; પણ મંદિરને રસ્તે નહિ જતાં કુંવરી રાજભાગે ચાલી. ચતુરદાસના મનમાં શક પેદા થયો, કે આતો દરબારનો રસ્તો આવ્યો; કોણ જાણે શુએ કરવા જતી હશે ? આપણે શુ ? આપણા શેઠની છોકરી છે, માટે આપણે તો તેનું રક્ષણ કરવા બધાયેલ છીએ, એમ અનેક પ્રકારનો વિચાર કરતો તેની પાછળ પાછળ ચાલ્યો જાય છે. બન્ને જણ દરબારમાં દાખલ થયા. ને ખાસ દરબારના ખાનગી ઓરડામાં પહેલે મળેલે જવા દાદર ઉપર ચડતા ચતુરદાસને ઉભો રાખી, તેને વાકેફગાર કર્યો, ને કહ્યું કે જે બતાવ બને તે જોયા કરજે, ઉધીશ નહિ એ પ્રમાણે સૂચના કરી તેણી ઉપર ચાલી ગઈ. ત્યાં રાજ રાહ જોયા કરતો હતો. હાલ તેની પાસે કોઈ હતું નહિ તેણીને આવરી દેખી પલગ ઉપરથી ઉભા થઈ રાજ એકદમ તેણીને સમો લેવા આવ્યો, ને તેણીનો હાથ ઝાલી તેણીને ખેંચી જવા લાગ્યો, તરતજ તેણીએ હાથ ખેંચી લઈ ખોટા હાવભાવથી અંત નેત્રના કટાક્ષથી રાજને આધિન કરી લીધો, અને શાનિથી તેણી ખેલવા લાગી, અરે ! આમ અકળાવો છો શા માટે ! કિતાવળા થજો નહિ ! આખી રાત આપણીજ છે. મીઠા વંચન. ખોલી દાકોરને ઘણોજ સોભાવી દેવાવાળું પાનનું બીડું પોતાના હાથથી રાજને આપ્યું. તેણીનું અમૃત સરખું પાનનું બીડું રાજ હેંશથી આવી ગયો, કે તરતજ થોડી વારમાં એવો તો લટ બની ગયો, ને પલગ ઉપર ચતો-પાટ પડી જઈ નિદ્રામાં ઘોરવા લાગ્યો. કુંવરીએ જાણ્યું કે દાકોરને પોતાની સ્થિતિનું પણ ભાન નથી કે તરતજ પાછી વળીને દાદર ઉપર આવી, તો પેલો નોકર બિધી ગયો છે, તેને જગાડી તેણીએ ઠપકો આપ્યો. તમે અત્ર શુ કરવા આયા છો ? અહીં આવીને શુ

જોયુ ? એટલી વારમાં ઉઘી ગયા, વગેરે વચનો કહ્યાં, પરંતુ પેક્ષે ચતુરદાસ તો ચેતી ગયો, રાજને પાનનું બીકુ આપતા તેણીને જોઈ હતી, ત્યાર બાદ તેને ઝોકુ આવવાથી દાદર ઉપરજ ઉઘી ગયો હતો, પછી શુ થયુ તે તેને ખબર નથી. તેને પુષ્કળ પસ્તાવો થવા લાગ્યો. પોતાના શેઠની છોકરી વંઠી ગઈ છે, એમ ધર તરફ વળતા રસ્તામાં તેને અનેક વિચારો આવવા લાગ્યા. અરે! આ છોકરી તો ખૂદ દોકોરથીજ હજેલી છે. ખેર! પણ તે આપણા શેઠની પુત્રી છે, માટે તેણીને જાહેર પાડવી નહિ, અને કદાચ આપણે તેની વાત જાહેર પાડીશુ, તોપણ તેણીના મા આપ પોતાની પુત્રીનું સાચું માનશે, અને મારે ફજેત થવું પડશે. એમ જાણી સમજતા એવા ડાહ્યા પુરખો જેમ કોઈના મર્મ ખુલા કરવામા મુંગા રહે છે, તેમની માફક તે પણ પોતે મુંગો રહ્યો.

કેટલાક દિવસ વીત્યા બાદ શેઠ કર્પૂચદે વિચાર કર્યો કે હવે જમાઈ વ્યવહારીક કાર્યોમા તેમજ વહીવટમા સારી રીતે માહિતગાર થયો છે. આપણી પુત્રી પણ મોટી થઈ છે, માટે જમાઈને તેને ગામ મોકલવો, જેથી તેનાં સગાં વહાલાને મળી ભેટી કન્યાને તેડાવે; પછી તેણે એક વખત તેને બોલાવી કહ્યું, જુઓ! ચતુરદાસ તમે હવે સારી રીતે માહિતગાર થયા છો તમારે તમારા દેશ જઈ હવે સ્વતંત્ર (Independent) ધધો રોજગાર કરી ધન ઉપાર્જન કરવું જોઈએ, કે જેથી તમારા કુટુંબનો નિર્વાહ થઈ શકે, માટે તમે તમારે દેશ જાઓ અને સુખી થાઓ! પરંતુ શેઠે પોતાનું સગપણ બતાવ્યું નહિ. જમાઈ પોતાના શેઠને વદન કરી તેમનો આભાર માની પોતાના દેશ તરફ ચાલી નીકળ્યો, માર્ગમાં અનેક નવનવીન નગર જોતો અને અનેક

પ્રકારની કળા કુશળતાથી ધન ઉપાર્જન કરતો, કેટલેક દીવસે તે આપના ગામમાં આવી પહોંચ્યો. ચતુરદાસને ઘણે વરસે આવેલો જાણી તેનાં સગાં બહાલા તથા આડોશી પાડોશી મળવાને માટે આવ્યાં, તેના કુશળ વર્તમાન પૂછવા લાગ્યાં. આખા ગામમાં વાત ફેલાઈ ગઈ કે ઘણા વરસે ચતુરદાસ અનેક દેશદેશાવર જોઈને ઘણા પ્રકારની કળા કુશળતામા નિપુણ થઈ આજરોજ પોતાને ગામ આવેલો છે. પોતાના ભાઈબધ દોઝતદાર વગેરે પણ મલવાને તેમજ વાતો કરવાને આવ્યા છે. હવે સર્વ કોઈ તેને કહેવા લાગ્યું કે તમારી વહુને તેડવા જાઓ કેમકે તમારા પિતાએ તમારા નાની ઉમરમા લગ્ન કર્યા હતાં, તે તમને સાબળતા પણ નહિ હોય, તો પણ હવે તે કન્યા મોટી થઈ હશે, તેથી તેની મા તથા તેમનાં બીજા સગા બહાલા તેડાવવાની દીનપ્રતિ-દીત્ત ઉતાવળ કરવા લાગ્યા.

ચતુરદાસ સર્વને દીલાસો આપવા લાગ્યા કે, હજી આવ્યા તો હમણાં ને વળી સ્ત્રી શુ ? તેને થોડા દિવસ પછી તેડાવીશું. કેટલાક દીવસ પસાર થયા બાદ પોતાના જાણીતા વયોવૃદ્ધ સગામાંના બે ત્રણ સગાને સાથે લઈ સસરાના ગામ તરફ જવાં નિકળ્યા, કેટલેક દીવસે પોતે જે ગામમા ઘણા વખત સુધી રહ્યો હતો. તે સુન્દરપુર ગામના ગોંદરે આવી પહોંચ્યા. તેણે વિચાર કર્યો કે આહા ! અહીં તો આપણે કેટલાક વરસ ગુમાવ્યાં, છતાં આપણને કેમ કાંઈ પણ ખબર પડી નહિ. તેણે પોતાની આતુર્યતાને વખોડી પોતાને તે ધિક્કાર આપવા લાગ્યો કે આપણે આજ સુધી સસરાના ગામમાં રહ્યા હતા તો પણ કોણ જાણે મને કશી વાતની પણ ખબર પડી નહિ. ખેર ? જે બને તે સારાને માટે આમ વિચાર કરતાં કરતાં ગામની રચના

નિરખતાં શેઠ કપૂરચંદના મકાન તરફ વળવા લાગ્યા, ચતુરદાસે ધાર્યું કે આ તરફ તો કપૂરચંદ શેઠનું મકાન આવે છે, શુ ત્યા તો માડ સાસડ નહિ હોય! કેમકે તેના સિવાય નાગરનું મકાન આ તરફ નથી, એટલામાં શેઠ કપૂરચંદને સમાચાર મળ્યા કે કમળાના સાસ-રેથી આણું આવ્યું છે. જેથી તેઓ પોતાના કુટુંબના માણસો સહિત સામા લેવાને માટે આવ્યા, પોતાના સસરા વગેરેને મળ્યા, કુશળ વર્ત-માન પૂછ્યા, ને તેમને પોતાના મકાનમા લઈ ગયા. હવે ચતુરદાસને ખાત્રી થઈ કે કપૂરચંદ શેઠને ત્યાં માડ સાસડ છે. અરેરે! આજ સુધી હું તેમના ઘેર રહ્યો, કારણ કે સસરાના ઘેર રહેવું તે કનિષ્ઠ છે. તો પણ મને કશી ખબર પડી નહિ આવી. જગતમા કેવા પ્રકારની અવનતીન વ્રટનાઓ બન્યા કરે છે નહીં ધારેલા બનાવો પણ દેવપે ગે બની શકે છે. માણસ ક્યા જવાનું ધારે છે, ત્યારે કૈવ તેને ક્યા ખેંચી જાય છે. અરે! કુદરત લીલાનો પાર માણસ બિચાર કેવી રીતે પામી શકે?

પ્રકરણ પાંચમું.

હર્ષને ઠેકાણે શોક



જગતની શોભામા અનોખમ વધારો કરનાર રક્ત વર્ણુ યુક્ત રંગ ભેરગી કિંગ્ણો સર્વત્ર પ્રસરી રહ્યા છે પ્રાતઃકાળની રમણીય અને મુખાવહ પવનની શીતળ અને સૂર્યના પ્રકાશની ગરમી યુક્ત મદમદ વાહતી લહેરો મુકોમલ હૃદયના નરનારીયોને શાન્તિનું સ્થા-નક આપી તેમના વદન કમલ ઉપર રતિ સમયથી પ્રકટેલી ઉદાસીન-

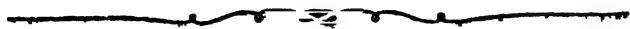
તાને હરણુ કરી પ્રસન્ન રાખવા પોતાની સત્તા અજમાવે તો તે બનવા બેગ છે સૂર્યના પ્રકાશ યુક્ત તેજોમય કિરણો સુંદરપુર નિવાસીત નરનારીયોનો શીતલતાનો રોગ બ્યારે નહિ હરશે! તો પછી તેવાં પ્રકાશ યુક્ત કિરણો વડે કરીને શુ ? પ્રભાત સમયના શાત પણ સુંદર અને સોનેરી કિરણોનો સ્વાદ લેતો અને ઘણા વખતના મુસાફરીના પરિશ્રમથી શ્રમિત એટલે થાકી ગએલો એક નવીન યુવક સુંદરપુર શહેરની રચનાનું અવલોકન કરતો. કોઈ નાગર ગૃહસ્થના રમણીય મકાનના દીવાનખાનામા બેઠેલો અને ઘણીજ ગમગીની ભરેલા બનાવોથી ઝંતુ મન આકુળ વ્યાકુળ બની બાહાવર બની ગયું હોય તેમ જણાતો હતો. બ્યારે માણસને પોતાને માસરે જવાનું હોય તો તેને કેટલો આનંદ પેંદા થાય છે સાસરાનો વૈભવ, પોતાની સ્ત્રીની સુદરતા, અને તેનું ગુણુવતપણુ તેમજ તેનું પ્રયમ દર્શન અને પહેલા વખતની તેની મુલાકાત એ આ જગતમા સ્વર્ગના સુખથી પણ અધિક ગણી શકાય છે પોતાની નવ યુવાન અને જગતની સૌદર્યતાને જીતનારી એવી રબા સરખી પવિત્ર સ્ત્રીના દર્શનથી ઝંતે કેટલો બધો અમોઘ આનંદ ઉત્પન્ન થવો જોઈએ? માણસને ભરયુવાવસ્થામા આવી ચતુર સ્ત્રીના પ્રથમ સમાગમમા કેટલું બધું! સુખ અને શાંતિ મળે છે, પરંતુ આપણા કમનશીબ યુવકે તો તે શાંતિ અને સુખ સર્વ જાણુવા માત્રથીજ ગુમાવ્યું છે, પોતાની* સ્ત્રી ઉપર તેને ઘણીજ ગુસ્સો આવેલો છે. પરંતુ શુ કરે? પોતાના શેકનો પોતાની ઉપર ઘણીજ ઉપકાર છે, અને તેના ઉપકારથી પોતાની સ્ત્રીને તળય તેમ નથી, આવી રીતે સુડી વચ્ચે સોપારીની માફક પોતે ફસાયેલો છે. સ્ત્રી ભરયુવાન અવસ્થામાં હોવાથી વંદી ગએલી છે. તે અહીંના દરબાર સાથે હળેલી છે. મારે તેણીની સાથે તેનું રક્ષણ કર-

ધાને જવું પડ્યું હતું. અને મેં સર્વ વાત નજરે નજર જોએલી છે, તો હવે મારે આ દુષ્ટ અબળાનું શું કરવું; હું અહીંથી તેણીને છોડીને ચાલ્યો જાઉં, તે પણ મારાથી બની શકસે નહિ. આહા ? હે દુઃકૃષ્ટ ? મને કુંવારો રાખ્યો હોત ? તો અત્યારે મન ગમતી કન્યા સાથે લગ્ન કરી મોજ મજાડથી તેણી સાથે જીંદગીનો નિભાવ કરત, પણ શું કર ? હા ? દૈવ તેં આ શું કર્યું. અરે ? વિધાત્રા ? મારે માટે આ દુષ્ટાને તેં કયા રાખી મુકી હતી અરેરે ? આવી મને પ્રથમથી ખબર હોત કે આજ કન્યા સાથે મારાં લગ્ન થએલાં છે, તો હું બિલકુલ ફરીને તેણીનું સુખ શુદ્ધાં પણ કદાપિ જીવત નહિ. પણ હું શું કરું; દૈવે મને દગો દીધો છે. તેના પંજમા તેણે મને કમાવી નાશી પાસ પમાડ્યો છે. ભલેને તે ગમે તેની સાથે જાય, તેણી ગમે તેમ કરે, પણ મારે શું કરવા હવે તેણીની સાથે સંબંધ રાખવો પડે ? હવે મારે તેનું લવલેશ પણ કામ નથી, જગતમા ધણા પુરુષોના સમાગમમાં આવનારી એવી સ્ત્રીઓ (Prostitutes) થી કયા પુરુષને સુખ થયું હોય ? કે જેથી મને તેનાથી સુખ થાય ? કે તે જાણે મારી સ્ત્રીએ આજ સુધીમાં કેટલું બધું છુપું કુકર્મ કર્યું હશે વાચક ? વિચાર તરંગમાં અતિથય આસક્ત થએલો એવો તરણુ યુવક જે કે તારી જ્ઞાન શક્તિ બહાર નહિજ હોય, તોપણ અજ્ઞાન મારી કરજ છે કે મારે તેની ઝાળખ તેને આપવી જોઈએ. તે યુવક આપણા શેઠ કપૂરચંદ્રનો જમાઈ હતો, તેની આટલી બધી ઋદ્ધિ સિદ્ધિ છતાં પણ આજે સસરાની સંપત્તિ ઉપર તેને તિરસ્કાર આવ્યો હતો, એટલુંજ નહિ પરંતુ પૂર્વના બનાવથી એક ખૂબસૂરત બાળાના સુખથી પોતે તેનો સ્વાદ આખવાને કમનશીબ (unfortunate) નિવડ્યો હતો.

વિચારના તરંગમાં વખત કેટલો પસાર થાય છે તેનું આ ચતુરદાસને જ્ઞાન ન હોય તો તે વાસ્તવિક છે. પોતાને સાસરે આવ્યાને હજી બહુ વાર તો થઈ નથી, એટલા માત્રમાં આટલો બધો ફેરફાર થાય તો તે કુદરતનોજ ખેલ ગણાય. એક પલકમાં બધકે થોડા વખત ઉપર કેવા વિચારો હતા, પોતાની સ્ત્રીથી કેવા પ્રકારના સુખની લાલસાઓ ભોગવવાની રહેલી હતી, પરંતુ અત્યારે તેની બધી ધારણા નાશ પામી હતી, આહા ? એક પલક બાદ શું થવાનું છે તેનું માણસ સરખા જ્ઞાન શક્તિના જાણુ પુરૂષને પણ જ્ઞાન હોતું નથી, આવા વિચારના તરંગો તેને ઘણાજ ચિન્તા ઉપજાવનારા થઈ પડ્યા. એટલામા કમળાકુમારી પોતાના સ્વામીના દર્શન અર્થે હવળે હવળે દાખલ થઈ, અત્યારે તે જગ્યા સર્વત્ર શાંત દેખાવવાળીજ નજરે પડતી હતી કેમકે સાચે આવેલા ખીજા માણસો પોતાના આપની સાચે બહાર ગયેલા છે. જમણને માટે હજી થોડીવાર છે, ત્યારે આવી એકાન્ત અવસ્થાનો લાભ આપણે શા માટે ન લેવો, કમળા ? નિર્દોષ કમળા ! બિચારી ગરીબ સાધુ શીળવાળી કમળા ? તું જાણતી નથી કે પલકમા વિધાત્રા તારી કેવી સ્થિતિ કરશે પોતાના બહાલાનું દર્શન કરવા તેણીને કેટલો બધો ઉલટ પ્રાપ્ત થનો હશે ? અરે તેણીના નાજીક શરીરે આનંદના રૂવાટા ખીલી સમસ્ત શરોર પ્રકૃદ્વિત થયું હતું. આહા ! સ્વામી દર્શનનો આ નવજોબન યુવતીને કેટલો બધો મોહ હતો. તેણીની ઘણા વખતથી કરાતી મહા-લક્ષ્મી દેવીની પૂજા આજે સફલ થવાની હતી, અને તેનો લાભ ફક્ત દર્શન માત્રથીજ થવાનો હતો, સર્વ જગતને અત્યારે તૃણુવન ગણતી, સ્વામીની તન મન અને ધનથી દાસી બની જાણે તેની સેવા કરવા આવતી હોય શું ? તેમજ એકદમ પોતાનો સ્વામી જે દિવાનખાનામ્

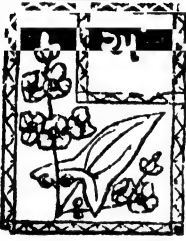
એકલો છે, તેમાં દાખલ થઇ અને સ્વામીને જોતાં નજરો નજર મલતાંજ ચમકી ! તરતજ પોતાની નજર નીચી કરી પગના અંગુઠાવડે જમીન ખોતરવા લાગી, અને પાછી ચાલી ગઇ, પોતાની રૂમમા જઇ ખારણા બંધ કરી અદર પોતાની આરામખુરશી ઉપર કપાળે હાથ નાંખી નશીબને ઢિઠ્ઠારતી પોતાના કર્મનો દોષ કાઢતી આંચુ પાડવા લાગી અરેરે ? દૈવ આ શુ કર્યું ? જો કે માઝ તો રક્ષણ થયું છે, મારો ધર્મ મેં સાચવ્યો છે. પરંતુ હું તેને તે વખતે મારી સાચે લઈ ગઇ હતી, તેજો થોડીવાર જાગી મારી કેટલીક હકીકત જાણી લીધી છે, પરંતુ તેના મનમા કદાચ મારે માટે શક આવ્યો હશે ! તો મારે શુ કરવું. તેનો વહેમ કેરી રીતે દૂર થશે ? અરેરે ? ગુલાબની કળી સમાન નવ જોતજન યુવાનવસ્થા રૂપ બગાડ્યા ખિન્નથો છતાં આજ મુઠ્ઠી મારા ધર્મની ખાતર, મારા સ્વામી માટે મન વશ રાખી કેટલું બધું મારે સહન કરવું પડ્યું છે હા ? દૈવ મને તેનો બદલો શુ મળશે ? અરે ? કદાચ રાત્રે મારો તિરસ્કાર કરશે તો મારા ભરયુવાવસ્થામા આશા ભરેલા દિવસો કેમ જશે. મારા દોષલા દહાડા કેમ પુરા થશે અરે હું મારા બહાલાને પગે લાગીશ, કદાચ તેમના મનમાં ખોટો શક હશે તો હું દૂર કરીશ. તેમને કરગરીને કાલાવાલા કરીને મનાવી લઇશ શાત અને મુંદર રજનીના પ્રથમ અનુભવનો સ્વામીની સોડમાં પેસીને ઘણે દીવસે લકારો લઇશ, કમળાકુમારી આ પ્રમાણે હૃદયને શાંતિ આપતી હતી, તથા પોતાના માતાપિતાને કદાચ ખબર પડશે, એમધારી ઉદાસીનતાને દૂર કરી રાત્રીએ જો બનશે તે ખરું ! આપણે પવિત્ર હઇશુ, તો આપણો જય રહેલો છે, ગમે તે ઉપાયે સ્વામીની શંકાનું નિવારણ કરીશુ, પણ પ્રથમ આપણે જોઇએ તો ખરાં કે રાત્રી કેવા સંયોગોમાં પસાર થાય

છે. તે પછી શું કરવું, તેને માટે વિચાર કરાશુ. કેમકે ડાહ્યા માણસો બુદ્ધિથી નહીં બની શકે તેવું પણ કામ કરવા પાછા હડતા નથી, તેઓ પોતાના ધારેલા કામમા ઉદ્યમ કરવો છોડતા નથી, તો આખરે તેઓ પોતાના કાર્યમા ફતેહ પામી વિજયલક્ષ્મીને વરેછે. ચિતા કરવાથી અથવા શોક કરવાથી ઉલટી મને કેટલી બધી હાડમારી ભોગવવી પડે છે એમ પોતાના દૈવને રાત્રી ઉપર સુષરત કરો પોને ધરના કાર્યમાં જોડાવા લાગો અને પોતાની પ્રગટેલી ઉદાસીનતાની કોઈને પણ લેશમાત્ર ખચર પડવા દીધી નહીં. સમજી માણસો પોતાના ખાનગી ગમેતે પ્રકારના વિચારો હોય, પરન્તુ જો ગુપ્ત રાખવા જેવા હોય તો પ્રાય (Generally) તેમના વિચારોને જાણુવા કોઈ સમર્થ થતું નથી, કારણ કે પલકમાં તેમનું વલણ કેવું હોય છે ને પલકમા તેને કેવી રીતે ઉત્પટ્ટાવી નાખે છે, તેમજ તેઓ નકામો શોક કે મંતાપ કરી પોતાના દિવ્ય આત્માને લેશ માત્ર પણ અમતોષ આપતા નથી જગતમા સારાસાર અને કાર્યાકાર્યના જાણુ પુરૂષો જો અવસરને ઓળખી પગલું ભરે તો તેઓ જરૂર ભવિષ્યમા પોતાના ધારેલાં કાર્ય સુગમતાથી (Smoothly) પાર પાડી શકે, તે નિ મંદેહ વાત છે અને તેવી રીતે આપણી સુશીલ કમળાએ પણ જેમ રાજા આગળ ચતુરાધ બતાવી પોતાનો ધર્મ સાચવી પોતાના શીલનું રક્ષણ કર્યું, તેવીજ રીતે આપણા યુવકને માટે પણ જો કદાચ ભવિષ્યમા બુદ્ધિથી ટોઠાં પણ ઉપાયોની જરૂર પડશે તો તેને માટે સરસ્વતીદેવીની તેણી ઉપર કૃપા છે. અને તેને લઈને તે જરૂર પોતાના કાર્યમાં ફતેહ પામી ધારેલું કામ પાર પાડશે.



પ્રકરણ ૬ હું

ગોળરણુ રાત



ધકારનો ઘાઘપણે નાશ કરનાર અને મંદમદ પ્રકાશ
આપનાર ચદ્રમાના ઝગઝગાટવાળા અને ઝગઝગતાં,
શિતલ અને શાંતિદાયક કિરણો એક સુદર અને
રમણીય મકાનની બારીમા કોઇ સુદર ખૂબસુરત
બાળા પણ સુદરીના શણગારમા સજ્જ થઇ ઉભેલી

અબળા કિપર તેણીના વદન કમલના સ્વાદની લોલુપતા ખાતર તેમજ
તેણીની સુદર કાતિવાળી નવજ્નેયન કાયાનુ આલિંગન કરી પોતાનુ
જીવન સાર્થક કરવાને માટે સર્વત્ર તેની આસપાસ પ્રસરી ખિલખિલ
આનંદ ભોગવી રહ્યા હતા, જ્યારે બીજી તરફ બિચારી તરૂણ અને
રાક અબળાને મદન મહારાજે સતારી તેણીનું મન આકુળ વ્યાકુળ
કરી બહાવર બનાવી બાન ભૂલાવી દીધુ હતું. યુવાવસ્થાનો બહાર
સર્વત્ર ફેલાઇ રહી, સર્વ શરીર ગુલાબના ફુલની માફક વિકસરીત થઇ
જતા અત્યારનો રંગ કોઈ વિચિત્ર પ્રકારનોજ દેખાતો હોય તેમ બ-
ગાસા ઉપર બગાસા ખાતી, વારેવારે નિસાસા નાખતી. પોતાના
પિયુના દર્શન માટે ગાડી ઘેડી થઈ ગયેલી, આતરણ નાયિકા સુંદર-
પુરની ગગનચુબિત હવેલીની સુવાની શાંતિદાયક રમમાં બારી આગળ
ઉભી ઉભી માર્ગ પ્રતિક્ષા કરતી સ્વામીના આગમનના રાહ જોયા

કરતી હતી. કામના બાણાથી વિદ્ધ થએલી આતરણ યુવતીના ચક-ચકીન અને સુંદર ગાલો રક્તતાની ખુમાશ મારતા રક્ત લાલીના પ્રસરવાવડે કરીને ચંદ્રમાનાં શાંનિવાળાં કિરણોના પ્રકાશથી કામી-જનોના હૃદયને આકુળવ્યાકુળ કરી તેઓના હૃદયને વિંધતા છતાં થન-થનાટ કરી રહ્યા હતા. તેણીની મનોહર દ્વિલચમન કાયામા રહેલા જોખને તેણીને અત્યારે વારંવાર સતાવવાનું શરૂ કર્યું હતું. જ્યારે બીજી તરફ ચંદ્રમાને અદેખાઈ આવવા લાગી હોય, તેમ જાણે પોતાના કિરણોથી તેણીની ખુબસુરત સુંદરતાનો તેના પિયુની પહેલાંજ તેણે ઉપ-ભોગ કરવા માંડ્યો હોય તેમ નિર્દયતાથી તેના કિરણોએ તેણીને ચારે તરફથી ઘેરી લીધેલી હતી. લાઈટનો પ્રકાશ રૂમની ચારે તરફ મદ-મદ રીતે ઝગઝગાટ મારી રહ્યો થકો આસુકોમલ બાળાનું અત કરણ પણ બાળવા ચુક્યો નહોતો. રાત્રીના દશના ટકોરા વાગ્યા, સર્વત્ર શાંતિ પ્રસરેલી જોઈ, પરંતુ કમનશીબ અબળાના હૃદયનો શાંતિ કરનાર કોઈ હજી સુધી આવેલો જણાતો નથી; વારંવાર ઊંચું જોતી નીચી નજર કરતી આમતેમ હરતી ફરતી આટા મારતી હતી, તથાપિ તેણીને મુદ્દલ એન પડતું નહિ, ઉલટી જેમ જેમ રાત્રી વધવા લાગી તેમ તેમ તેણી પોતાનો અમલ આ અબળા ઉપર જમાવતી ગઈ, તેમ હૃદયની સુઝવણ પણ અધિક અધિક દુઃખ દેવા લાગી, ઘડીમાં પલ ગ ઉપર પડતી ત્યાં પલકમાં ઉંઘ્યા સરખો ઢોંગ કરતી તો ક્ષણમાં છેવટે નિરાસ થતી ત્યારે કોઈ નોંવેલ લઈને વાંચવા બેસતી, એમ હરેક રીતે નિશા દેવીને વિતાડવાનો ઉપાય કરવા લાગી, છેવટે દાદર ઉપર કોઈને ચઢવાનો અવાજ સંભળાયો, ધીમા-ધીમા અને મધુરા અવાજથી તેણીના હૃદયમાં કોઈ નવીનજ ચમકારો પ્રસાર થયો. આજે જીંદગીની નવીન શરૂઆત થવાની હતી, આજ

સુધીની જીદગી તો જાણે ફાગટજ ગઈ હોય, તેને સફલ કરવા માટે અવસર મળે છતે સફલ કરવાનું ચુકવું જોઈએ નહિ. તેની ખાતર પોતાના નવા માણસ સાથે આજથી નવીન જીવતરનો મંબધ તેણીને કરવાનો છે. ધીમા અને મધુરતાવાળા કોઈના નિસરણી ઉપર ચડવાના અવાજ જેટલા વખતમા તેણીને ઘણા વિચારો આવી ગયા. મદ મદ એવી સુખાકારી રામીમાજની આનંદાયક લહેરીઓનો અનુભવ લેતો અને હૃદયથી તરણ તરણીને ધિક્કારતો જેણીની સુદરતા (Beauty) ઉપર લેશ માત્ર પણ મોહ કે પ્યાર (Love) નથી એવો કોઈ યુવક ઉદાસીન મુખે કંઈક કોધની છાયા જેના વદન ઉપર પ્રગટી નીકળી છે, જેણે અત્ર આવવા માટે લેશ માત્ર પણ ઈચ્છા કરી નથી, છતાં પણ અડીના નિયમને અનુમરીને તેમજ દરેક જનની પ્રેરણાથી અત્ર આવવાની તેને કરજ પડી છે, એવો ધીર દૃષ્ટિવાળો યુવક મદમદ ગતિએ ચાલતો પલગ ઉપર આવીને બેઠો, તેના સામે અત્યંત નેહને ધારણ કરનારી સકલ ગુણોમા શિરોમણિ સરખી ચતુર નાયિકા જાણે તેના હુકમની રાહ જાતી હોય, તેમ નજીકમા પણ ચોડે દૂર આવીને જમીન તરફ નીચી નજર રાખી પોતાના જમણા પગના અગુડાથી જમીન ખોતરતી પલકમાં અરહુપરહુ (here and there) જેની ઉભી રહી છે, પરંતુ જાણે કોઈ દેવતાએ તેમની વાચા બંધ કરી હોય, તેમ બેમાથી કોઈપણ બોલી શકતું નથી આખરે યુવકને બોલવાની ફરજ પડી. મહા મહેનતે તેણે પોતાની જીજ્ઞા ખુલી કરી બોલવું શરૂ કર્યું.

ચતુરદાસ — વેશ્યાની માફક જગતમાં ઘણાખરા ઠેકાણે ભટકી, પ્રત્યેક જનને મોહ પમાડી, પોતાની આંખે નચાવનારી, એવી સુંદર વતી લક્ષ્મી સરખી યુવતીઓથી કોણ પુરૂષ સુખ મેલવવાની ફાગટની

ધડિછા કરી દુઃખી થવા પ્રયત્નવંત થાય ? એવી કુલટા સરખી વેશ્યા સ્ત્રીઓને ધિક્કાર છે; કે જેઓ પોતે ધડિછાનુકુલપણે વર્તી પોતાની અમૂલ્ય જીવંતને ફોગટ ગુમાવી નાંખે છે.

કમળાકુમારી—પ્રિય ? ઉત્તમ પિતાના સુકુલમાં ઉત્પન્ન થએલી કન્યાઓ ઘણી એવી પણ હોય છે, કે જેણીઓએ જીવંતની કીમત આકેલી છે, તેમજ પોતાના સ્વામીનો જે વસ્તુ ઉપર પુરનો હક્ક છે. તેનું તેના વાપરનાં સુધી સારી રીતે રક્ષણ કરી ઘેર રહ્યા થકાં પણ સ્વામી સેવાનો લાભ લેતી જાય છે.

ચતુરદાસ—કુળ વધુના ગુણે કરીને સુશોભિત એવી કન્યાઓ ભલે આ જગતમાં ઘણી હોય, પરંતુ તુ જાણે છે કે હું તેને માટે કમનશીય નિવડયો છું

• કમળા કુમાળી આ શબ્દો સાબળતાજ આંખોમાંથી અશ્રુ સારવા લાગી, જેણીની પોતાની બંને આખમાંથી આવણને ભાદરવો વગ્સી રહ્યો છે. પોતાના પિયુના વચનથી જેણીની હીમત નાશી ગઈ છે. તરતજ તેની પાસે જઈ તેણીએ તેના ગળામાં પોતાના બંને સુકોમલ બાહુ (joindr) નાખી તેની છાતી ઉપર પોતાનું મસ્તક મુકી ડચકા ભરવા માડ્યા. સ્વામીની સોડમાં છતાં પણ શાંતિ થતી નથી, પરંતુ તેમ થવાનું ભવિષ્ય હજી નિર્માણ થયું નથી, તરતજ તેણીનો ન્હાય તરછોડી નાખી, ધક્કો મારી તેણીને દૂર નાખી દીધી, તેણીની ઉપર ઘણોજ ખિન્નગઈ ગયો. તરતજ કમળાકુમારી જમીન માતાને ખોળે પડી, તેને જે કદાચ જરૂર હોય ? તો તેણીને આશ્વાસન આપવા આવે, નહિ-તર અત્યારે તેણીને આશ્વાસન આપે તેવું કોઈ નથી તેણીનો ઘણી હાલમાં નિર્ઝય હૃદયવાળો થયો છે, પૂર્વનો બનાવ તેના હૃદયમાં જાણે

તુરતજ યનેલો હોય, તેમ તાજે જગૃત થવા પામ્યો છે, અને વધારે વધારે ચીડાતો જાય છે. બિચારી કમળાકુમારીનો આધાર તેણી ના દૈવ ઉપર રહેલો છે, પરંતુ આજે દૈવે તેણીને પિયુની પહેલીજ મુલાકાતમાં સખત ફટકો લગાવ્યો છે. થોડા વખત પહેલાં જેણી કેટલી બધી આશા ભરેલી હતી, જેણીએ પિયુના પ્રથમ સમાગમમાં કેટલું બધું સુખ અને શાંતિ મેળવવાની આશા રાખી હતી, પરંતુ હુદ્દૈવ માણસનું ધાર્યું કાંઈ પણ કરવા દેતો નથી, માણસ બિચાર શુ ધારે છે, ત્યારે દૈવે તેને શુ કરે છે, આ જગતમાં કુદરતનો ખેલધણોજ ન્યારો છે. મૂર્ખ સ્ત્રીઓને તાડના તર્જના કરવી અથવા તો તેણીઓને ઘણાજ પ્રકારની શીક્ષા કરવામાં આવે, તેના કરતાં ચતુર અને સમજી સ્ત્રીઓને એક કટુવચન, અથવા તો તેઓના ઉપરથી પતિની ઉદાસીનતા, તેટલાંજ શીક્ષા પુરતાં કારણો ઘણાં છે. એકવચન માત્રમાં ચતુર સ્ત્રીઓને સખત શીક્ષા જેટલી અસર થાય છે, અગરતો ફક્ત કદાચ પોતાના પતિનું પોતાની ઉપરથી દીલ ઉતરી ગયું છે, એવું જો તેમના જાણવામાં આવે; તો સમજી આ સાધ્વી સ્ત્રીઓને હથેલીમાં પૃથ્વી આવી જાય છે, તેઓ ભરવા જેવી થઈ જાય છે. ને તેને માટે તે પુષ્કળ હેરાનગતિ ભોગવે છે, એટલુંજ નહિ, પરંતુ પતિની મહેરબાનીથી ભ્રષ્ટ થયેલી એવી ડાહી સ્ત્રીઓ આ સંસારમાં કોઈ પણ આનંદના દિસવમાં કે મોજશોખમાં ભાગ નહિ લેતા શોક અને સંતાપથી પોતાની કોમળ કાયાને શોષવી નાખી, પોતાના વહાલા ભરથારને મનાવવા તેઓ ઘણા ઉપાયો કરવા ભૂલી જતી નથી. સતી સ્ત્રીઓ જગતમાં પતિ સુખને સર્વ સુખના શિખર ઉપર રહેલું સમજે છે. અને તેજ પ્રમાણે અત્યારે નિર્દોષ કમળા પોતાના બાપની અતુલ્ય-

નાણાની સંપત્તિ છતાં અત્યારે સમસ્ત દુઃખથી ગરકાવ થઈ નવણ માથી અંશુના બિંદુ ઝરાવી રહી છે, દૈવે આશાવંતની આશાઓ આજે નાશ કરી છે, પતિના સમાગમમાં સુખની લાલસાવાળી એવી તરણ નાયિકાને આજે તેના દૈવે સંપૂર્ણ દગો દીધો છે, હા દુઃખ ? અત્યારે બિચારી તરણ નાયિકાને કેટલું બધું દુઃખ થતું હશે. અરેરે ? હે દૈવ ? તું લગારેક દયા ધારણ કરી તેના સ્વામીના હૃદયમાં પ્રવેશ કર. કેમકે હજુ પણ તેનો આવિદ્ય જો મધુર વચનથી મનાવે, તો સર્વ બનાવ સુખ શાંતિના રૂપમાં ફેરવાઈ જાય, અને નિર્દોષ આશાતુર બાળિકાની આશાઓ સફલ થતા તેણીને કોઈ વખત નહિ અનુભવેલી એવી સુખશાંતિ મળે. અરે ? મોટા મોટા શૂરવીર, શાણા અને ઘાના પુરૂષો જેણીના દર્શન માત્રથી પોતાના અભિમાનને ગાળી નાંખે છે. વિદ્વાન પુરૂષો (Learned) પણ જેણીના ગુણનાં એકે અવાજે વખાણ કરી રહ્યા છે. જેણી ને મેળવવા માટે મોટા શ્રીમત અને મહર્ષિક જનો પણ પુણ્ય ધર્મ કર્યા કરે છે. એવી આ યુવતીનો ચતુર યુવક પૂર્વના પુણ્યથી મળેલી સુંદર અબળાનો તિરસ્કાર કરી તેણીની તરફ નજર સરખી પણ નહિ કરતાં સૂઈ ગયો. અરેરે ! આ કમનશીબ યુવક સંસારમાં અમૂલ્ય એવું પૂર્વના સુસંચિતથી મળેલું અમોઘ સુદરી રત્ન તેને ઉપભોગમાં લઈ સુખશાંતિ મેળવવાને ભાગ્યહીન નિવડ્યો હતો. તેણે સુંદર વચનથી આખરે દીક્ષાસો આપ્યો હોત તો પણ સમુદ્રમાં ડુબી મરતાને કદાચ પાટીયાનો કકડો હાથ આવી જાય અને તે જેમ ડુબનારને કીમતિ સહાય આપે છે; તેમ આ સુદરીને પણ તેના વચન માત્રથી કાષ્ઠક શાંતિ થાત ? ખરેખર ? એકાંતમાં પણ જ્યાંસુધી ઉભય નરનારીનાં પ્રેમ ભરેલાં દીલડાં એકમેક ન થઈ જાય ત્યાંસુધી તેઓને લેશમાત્ર પણ સુખ

થતું નથી. જ્યારે યુવકે પલંગ ઉપર સુવાવડે જોબ્બરણ રાત્રી પસાર કરી તે વખતે ચદ્રમુખી વદના કમળાને ફક્ત જમીન ઉપર દુઃખથી અશ્રુ ગાળતાં આખીરાત્રી પસાર કરવી પડી. જોબ્બરણ રાત તું બિચારી ગરીબ કમળા માટે આટલા દિવસ ક્યા મંતાઈ રહી હતી ! કે બિચારીને ભરયુવાવસ્થામાં આટલી બધી હેરાન કરે છે. વેરણ રાત્રીએ એક ધનાઢ્યની સુદર બાળિકાને નહિ વર્ણવી શકાય એવું દુઃખ દેવામાં કાંઈ પણ ઓછાસ રાખી નથી. તેણીને સ્વાને પણ ખ્યાલ નહોતો ? કે મારે માટે આ વેરણ રાત નિર્માણ થઈ જશે ? ખેર ? રડી રડી ને હું શું કરીશ ! મારા રડવાથી કાંઈ પણ અંશે તેમનું હૃદય પીગળવાનું નથી, મારે હવે કોઈ ઉપાય કરવાની જરૂર છે આ જગતમાં મત્ત અને ધર્મે જય રહેલો છે. માણસ ઉદ્ધમ કરવા બધાએલો છે દૈવ તેને મદદ કરે છે. હું હવે તેમની આગળ કાલાવાલા કરવાથી, તેમજ તેમને પગે પડવાથી તેમનો પ્યાર મેલવી શકીશ નહિ, તે માત્ર ખુદ્ધિથી યુક્તિપૂર્વક કામ કરવાથી થોડીજ વખતમાં મેલવી શકીશ. જેમ દોકોરની આગળ ખુદ્ધિ ચલાવી કાર્ય સાધી લીધું, તેમ અહીં પણ તે પ્રમાણે કંઈ પણ કાર્ય વગર તેને ખાતરી થશે નહિ. હશે ? જે ભાગ્યમાં લખાયેલ હોય તે ભોગવ્યા વગર માણસ ને છુટકો થાય નહિ. સ્વામીના વિયોગે આટલી જીંદગી તેમજ ખિલતી જીવાની પણ અત્યારે દુઃખમાં પસાર કરવી પડી, તેમના સમાગમમાં પણ તેમનું સુખ મેલવવાને હું કમનશીબ, ભાગ્યહીન નીવડી, ખેર ! આ જગતમાં કોઈને સદાકાળ દુઃખ રહેતું નથી; તેમ સદાકાળ સુખ પણ રહેતું નથી, ગાડાના ચક્કની માફક સુખ અને દુઃખ વારા ફરતી મનુષ્યને માથે આવે જાય છે. કમળાએ પોતાના મનને દિલામો આપી રાત્રી જમીન ઉપર પસાર

કરી; હમેશ પલંગ ઉપર સુનારી તરણ નાચિકાને આજે માત્ર જમીનજ ઉપર પડી રહેવું ! તે કેટલું શોચનીય ગણાય ? જ્યારે પતિએ નિરસ્કાર કર્યો તો પછી તેણીને હવે પલંગની કે બીજા કોઈની પણ શું જરૂર હતી ? માત્ર જમીન તેજ તેનો આસરો હતી, એમ દુઃખ પરિપૂર્ણ. વેરણરાત્રી મહા મહેનતે પસાર કરી; પ્રભાતનો પાચ વાગ્યાનો સુમાર થતાં તેણી સુવાની રૂમ છોડીને ચાલી ગઈ, હાલમાં પતિ તરફના સુખની લેશ માત્ર પણ આશા નહિ રાખનારી તેણી ત્યાંથી ખાસ અલગ પોતાની રૂમમાં જઈ આરામ ખુરશી ઉપર પડી, કંઈક નિદ્રા આવતા ઉજ્જગરાની રહેલી ખોડ દૂર કરી સવાર થતાં સર્વ કોઈ જગૃત થયાં, આપણો ચતુર યુવક પણ રાત્રીએ સુતો તેવોજ નિદ્રાવશ થએલો અત્યારે જગૃત થયો છે, જુવે છેતો પડખે કોઈ પણ દેખાતું નથી તેણે મનમાં સંતોષ માન્યો, કે ગઈ તો સાડ થયું, નહિતર અત્યારમાં કર્કશાનું મુખ મારે જોવું પડત, તો આખો દિવસ હેરાનગતિ ભોગવતી પડત તરતજ બહાર આવ્યો, દિવસ ઉગવાની તૈયારમાં હતો, આજે ઘેર જવાનું હતું, પોતાની સાથે આવેલા પોતાના સગાવડાલાને મળી બપોરે વહુને વળાવવાનું નક્કી કર્યું. તરતજ કર્પૂરચંદ શેઠને બપોર આપી. તેથી તેઓ પોતાની એકની એક દિકરીને પહેલ વહેલી સાસરે મોકલવાની હતી, માટે તેને મનગમતો દાયજો આપવા પુત્રીને એકાનમાં બોલાવી, પરંતુ પુત્રીમાં અચાનક ફેરફાર જોઈ, તેણીના વદન ઉપર શોકને ઉદાસીનતાની કડવી છાયા નિહાળી, તેણીની મ્હાન થઈ ગયેલી કાંતિ દેખી તેણીના બાપને બહુજ લાગી આવ્યું; પુત્રી ! મારી આટલી બધી મંપત્તિ છતા તારા મુખ ઉપર શોકની છાયા દેખી મને બહુજ ખોટું લાગે છે, પોતાની વડાલી પુત્રીને ખોળામાં બેસાડી હૃદય સાથે આલિંગન આપી પોતાની અમૃત સરખી મીઠી વાણીથી

દિલાસો આપવા માંડ્યો. કમળાને કાંઈક શાંતિ થઈ, પરંતુ તે કંઈ સ્વામીના સમાગમથી જે શાંતિ મલતી હોય તેમજ તેની મીઠી વાણીમાં જે મધુરતા રહેલી હોય તેથી થતી શાંતિ અત્યારે કયાંય મળવાની નથી. પુત્રી એ કહ્યું, પિતાજી ? મારે હાલમાં સાસરે જવાનું નથી. કેમકે હાલમાં મારું શરીર શીક રહે છે. માટે મને સારૂ થાય, એટલે તમે મોકલજ્ને. અત્યારે મારા સસરા તરફના માણસોને વિદાયગીરી આપો, ને તેમને જણાવો કે કમળાની તખ્તીયત નરમ રહે છે, એટલે તેઓ પાછા જશે, પરંતુ પોતાના પિતાને બીજી વાત કરી નહિ, પીતા પુત્રી મળી ભેટી જુદા પડ્યા. કપૂરચંદ શેઠે તરતજ કમલાના સાસરીયા પક્ષના માણસોને ઉપલી પૂર્વોક્ત હકીકતથી માહેતગાર કર્યા, સસરાના મુખથી આ બિના સાબળતાજ યુવક મનમાં ખુશી થયો, કે હીક થયુ રાડ આવી હોત, તો દરેરાજ તેનીને જોઈને મારું લોહી ઉડી જાત. બલે અહીં રહી, તેને ફાવે તેમ કરે, પછી બપોરે કપૂરચંદ શેઠે સાસરા પક્ષના માણસોનો તેમજ જમાઈ વગેરે સર્વનો યથાયોગ્ય સત્કાર કરી તેમને વિદાય કર્યો, અને તે પોતાના ગામ ગયા.

પ્રકરણ ૭ મું.

એક છૂપો ભેદ



દરતની સ્વાભાવિક અને કૃત્રિમ એરી અનેક પ્રકારની વિવિધ રચનાઓથી સરળથેલુ આનંદ, જીવોને જન્મ મરણ સુખ દુઃખ, આનંદ અને દિલગીર વગેરે વિચિત્ર ઘટના અનુભવવાની એક અનુભવ શાલા હોય તેમ સમજી જનો સમજે છે. અને સમજી માણસો માનવની અમુલ્ય અને મોઢી સરતે બક્ષાયેલી જીંદગી ક્ષણિક

તેમજ નાશવંત છે, એમ સમજી ધર્મ પરાયણ થઈ ઉદાસ ભાવે જગ-
તમાં સત્માર્ગે ન્યાય રીતિથી પોતાનો નિભાવ કરી શકે છે. નાનાં નાનાં
ગામડાઓમાં બ્રાહ્મણો કે સાધુઓ વગેરે કથા પુરાણો વાંચી જગતની
માયારૂપ જન્મળમાં ફસાઈ ગયેલા પ્રાણીઓ પાસે કાષ્ઠક ધર્મ, પુણ્ય-
દાન કરાવી સત્માર્ગે જોડે છે અગર તો કેટલાક પૂર્વ જન્મના સંસ્કા-
રથી પણ સત્માર્ગે સ્વતઃ જોડાઈ પૂણ્ય, ધર્મ, વગેરે કાર્ય કરવામાં
અથવા તો કથા પુરાણો સાંભળવામાં તત્પર થાય છે. ઘણી ખરી વાર
પોતપોતાના સાધુઓ આ રીતે કથા પુરાણો વાંચી માણસોને બોધ
કરી તેમને પોતાની બુદ્ધિ અનુસાર સમજાવે છે. તેનીજ રીતે કોઈએક
જોગણુ લગભગ બે હજાર ઘરની વસ્તીવાળા કોઈ શહેરમાં દાખલ થઈ,
તે ગામની મધ્ય ધર્મશાળામાં ઉતરી પોતાનું કામ માધવાને પોતે અવધૂત
જોગણુ બનેલી છે. પોતાની સાથે બીજી બે સ્ત્રીઓ સામાન્ય સાધ્વીઓ
બનેલી છે તેઓની પાસે થોડોએક સામાન દેખાય છે એવી તે
ગામમાં થઈને ચાલી જાય છે. શહેરના દરેક લોકોને અખધૂત જોગ-
ણુને જોઈ ઘણીજ નવાઈ ઉત્પન્ન થએલી છે અને દૈવને ધિક્કાર
આપતા છતાં અનેક પ્રકારની વાતો કરવા લાગ્યા, અહો ! આવી નાની
ઉમરમાં, સુદર કાતિવાળી એવી તરૂં તરૂં સુદરીએ શામાટે
જોગણુનો વેશ અંગીકાર કર્યો હશે ? તે પરણેલી હશે અથવા તો
કુંવારી હશે. કે તેણીનો કમનશીબવાળો ધણી હીણુભાગી નિધર્યો
હશે વગેરે અનેક પ્રકારના વિચારો લોકોને ઉપજાવતી અખધૂત જોગણુ
જોણું માથેથી કમર પ્રદેશ સુધી સુદર નાજુક વાળની જટા રાખેલી
છે, જોણીએ સર્વ અંગે ભભૂતી લગાવી છે, અને ગળાથી પગની પાની
સુધી એક મોટી કફની ધારણુ કરેલી છે, જોણીના એક સુકોમળ
હસ્તમાં વિણા દંડ શોભી રહ્યો છે, એવી તે પોતાની વીણાને વગાડતી

તેના મધુર અવાજથી સર્વ જનને ક્ષોભ પમાડતી પોતાની તરફ સર્વના મનને આકર્ષણ કરતી, જાણે નગરની દેવી જોગણ થઈને ગામના લોકોને બોધ કરવા, અથવા તો તેમને દીલાસો આપવા આવી હોય તેમ બજારની ખુખીનું અવલોકન કરતી, તેણીએ ધર્મશાળામાં આવી પોતાની જગ્યા લીધી, શહેરના શ્રીમત લોકોએ પોતાના ધનનો સદુપયોગ કરવા માટે બંધાવેલી આ ધર્મશાળામાં શુ ખામી હોય તે પહેલાં મજલે મોટો હોલ કાઢવામાં આવેલો છે, અને તેની એક બાજુએ અં-૨ એ ત્રણ નાની નાની રૂમો અલગ પાડવામાં આવી છે, કે શહેરમાં કોઈ સાધુ મંત્ર આવી તો તે રૂમમાં પોતે રહી શકે, તેમજ કથા પુરાણ સાબળવા માટે શહેરની નરનારીયોને બેસવા માટે તે હોલ બંધાવવામાં આવ્યો હતો. જેથી દરેક લોકો તેમાં કથાપુરાણ સાંભળવા આવતા. હાલ ધર્મશાળામાં કોઈ નહીં હોવાથી બધા રાખવામાં આવતી હતી, તેથી તેને ઉઘડાવી જોગણે તેમાં પોતાનો ઉતારો રાખ્યો, જોગણ અદરની રૂમમાં રહેતી, તે બહાર નીકળતીજ નહિ, વિવેકે તે કોઈને નજરે પડતી નહીં અને રાત્રે તેણે પોતે કથા વાંચવાની શરૂ કરી હતી, જેથી ગામમાં જેમ જેમ ખજાર પડતી ગઈ તેમ તેમ માનુસોની આવક વધતીને વધતી થવા લાગી, થોડા વખતમાં તો ધર્મશાળાનો હોલ સંપૂર્ણ ભરાઈ ગયો, લોકોને પણ એવો તો રસ પડવા લાગ્યો, કે જ્યાં વખત થતો કે લોકો આગળ બેસવાની જગ્યાને માટે જેમ અને તેમ પરવારી ને વખતસર આવી જતા, પરંતુ જોગણ તો જ્યારે વખત થાય ત્યારેજ અંદરથી બહાર આવી પોતાના આસને બેસતી, કથા પુરાણ થયા પછી તરતજ ઉઠી અંદર જઈ કમાડ વાસી દેતી, અને સર્વ કોઈ પોત પોતાના સ્થાનકે આસુ જતું. કોઈ તેણીની અજબકાંતિ જોઈને તેણીની સાથે વાત કરવાને દુઃખે, ત્યારે કોઈ તેણીની વિદ્વતા

જોવા ખાતર તેને પૂછવા પ્રયત્ન કરે, પણ કોઈ સાચે તે બોલતીજ નહિ.

વાંચક ? તમને માલૂમ પડી હશે કે આ જોગણ કોણ અને કયા ગામમાં આવી છે. જો તને ખબર નહોતી, તો તું ધીરો થા, (Have patience) ઉતાવળ કરીશ નહિ; ઉતાવળે આંખા પાકે નહિ, ઉતાવળે કુવામાંથી પાણી નિકળે નહિ, દરેક કામમાં ઉતાવળ કરવાથી આપણને જોઈએ તેટલો લાભ મળે નહિ. “ ઉતાવળા સો બાવરા ધીરાસો ગમિર ” એ કહેવતનું રહસ્ય કર, ઉતાવળ કરવાથી કોઈ પણ કાર્ય વિજયી નિવડતું નથી. ઉતાવળમાં આપણે કોઈ વખતે સાદસ પણ કરી શકીએ છીએ, માટે દરેક વખતે ધિરજ રાખવી, તો ભવિષ્યમાં તેના મીઠા ફળ માણસ મેળવી શકે છે, તું પણ જાણીશકે આ અવધૂત તરણી જોગણ કોણ છે ? તેણીએ બચપણ અવસ્થામાં જોગીપણ અગીકાર કેમ કરેલું હશે ? તે સર્વ હકીકત ધીરજ રાખ-
• વશી તું જાણી શકીશ.

અવધૂત જોગણને કથા વાંચતાં કેટલાક દિવસ પસાર થયા, તેવામાં કથા સામગ્રી માટે આવેલા ઘણા માણસોમાંથી કોઈ એક યુવકનું તેની વિદ્વતા જોવા માટે અને એકાંતમાં તેણીનાં મીઠાં અને મધુરાં અમૃત સરખા વચનો સામગ્રીવાને માટે દીલ ખેંચાયું, જોકે ઉદ્ધતાની સાચે પોતાના બારણાં તે બંધ કરી દેશે, પરંતુ ગમે તેમ કરી તેણીની સાચે વાત તો કરી, આપકારે મનસુખો થવાથી ખીજ દિવસે વહેલો આવી જ્યાં જોગણનું આસન હતું; ત્યાં તેણીની સમીપમાં તેની નજર પોતાની ઉપર પડી શકે, તેની રીતે બેઠો. કથા ચાલતાં તે પૂરણ થવા આવી એવા અવસરમાં વખત તાકી પેલા યુવકે બોલવું શરૂ કર્યું, કે આપના પસાયથી હું પણ વિદ્વાન છું, આપ થોડી મારી વિદ્વતા તો જુવો ! હું આપની સાથે થોડો વાદ કરવાને ઇચ્છું

હું; જોગણ બોલી, હું પરપુરૂષનો સંગ કરતી નથી, મારે તમારી સાથે વાદ કરવો નથી, તેમ એકાંતમાં હું કોઈની સાથે વાત પણ કરતી નથી. યુવકે કરગરીને વિનંતિ કરી, કે આપ એકાંતમાં મારી વાતો તો સાંભળો ? મારી વિદ્વતાથી હું આપને ખુશી કરીશ, મેં દેશ દેશવર પરિભ્રમણ કરી અનેક પ્રકારની વિદ્યાઓ પ્રાપ્ત કરી છે. અવધુત જોગણ તેને જોતાજ ઝોળખી ગઈ, કે આ યુવક મારા પરિચયનો છે માટે એકાંતે આવવા દેવામાં કોઈ પણ જાતનો વાંધો નથી, તરતજ વિચાર કરી કાલે આવવાની આજ્ઞા કરી, રૂમમાં દાખલ થઈ ગઈ, અને ખારણા વારી દીધાં. પેલો યુવક પોતાના નશીયને ધન્ય માનતો હતો પોતાના ઘેર ચાલ્યો ગયો. જેમ તેમ રાત્રી નિર્ગમન કરી પ્રાતઃકાળમાં નાહી ધોઈ, પોતાનું નિત્ય કર્મ કરો, આશરે દશ વાગ્યાના સુમારે જોગણ પાસે જવા નિકળ્યો, ધર્મશાળામાં દાખલ થતા અંદરની વાસેલી રૂમ હતી, તેને ઠોકવાથી દાસીએ કિંધાડી અંદર આવવા દીધો, રૂમમાં અવધુત જોગણ જાગે પોતે સમાધિમાં બેઠેલી છે, એવા ડોળમાં બેઠેલી જોગણીએ, વદન કરી પોતાની સામે બેઠેલા નાગર પુત્રની સામે પોતાના નેત્ર ખુલા કર્યા, પોતાની દામીઓને નેત્ર મકેતથી બહાર જવાની આજ્ઞા કરી, એકાંત અવસ્થામાં યુવકનું મન સુંદર તરણ જોગણને દેખી તરતજ પીંગળી ગયું; જોગણે પણ હાવ બાવ પૂર્વક નેત્રના કટાક્ષથી યુવકના હૃદયને આકુળગ્યાકુળ કરી નાખ્યું, જોગણને પોતાનો જોગીપણાનો હેતુ આજે સફલ કરવાનો હતો, તેણીના દર્શન માત્રથી ઘણા જનોનો મદગળી જતો હતો. તોપણ આ સાધ્વી કોઈના સામી નજર સરખી પણ કરતી નહિ. તે સુંદર બાળા જોગણના વિચિત્ર વેશમાં અત્યારે પોતાની પાસે આવેલા યુવકને જીવવાનો વિચાર કરે છે. તેને ઠગવામાજ પોતાનું હિત સમાયેલું છે. એમ

સમજે છે. તો પછી તેના કટાક્ષથી વિંધાયેલા આ બિચારા તરૂણ યુવકનું શુ ગળુ હોય ! કે તેની આગળથી સલામત પાછો જઈ શકે! પોતે એક સુંદર જોગણુ બાળાની સમીપમાં બેઠેલોજે તેને માટે પોતાને અહો ભાગ્ય માનવા લાગ્યાં. ચતુર એવી ચતુરા પારસમણી જેવી, તેનો પાર પામી ગઈ, પણ યુવક આ કોણ છે તે કેમ જાણી શકે? તેને તો લેશ માત્ર પણ ખચ્ચર પડી નહિ, કેટલીક વખત વાત કર્યા પછી દાસોને હાક મારી રસોઝ તૈયાર થઈ છે! તે માટે પૂછયુ; ત્યારે જવાબમા ફક્ત આપનીજ રાહ જોવાય છે, સર્વ દરોઝ તૈયાર થઈ ગઈ છે. આપ જમવા પધારો ! પેલા યુવકને પણ અહીં ભોજન કરવા જણાગ્યુ, પણ તેણે ના પાડી, પરન્તુ મનમા તો જમવાનો ધણો ભાવ હોવાથી તેણે ધીમે ધીમે સાદે જમવાની ના પાડી, જોગણુ હાવ-ભાવથી અંતે હાથની લટક મટકથી પોતાની મુખલમાનીની બોલીમાં

- તેને ફમાવી દીધો, કે તેને જમવાનું રીકારવું પડયુ, તરતજ બ્રાહ્મણના હાથની રમોઝો થાળ મગારી તે ॥ આગળ મૂકી દાસી વગેરે ચાલતા થયાં, ફક્ત આપણો યુવક અંતે જોગણુ બે જણ બેઠેલાં છે. જોગણુ યુવકને જમવાનું શરૂ કરતા પહેલાં કહ્યું કે સાબજો ? પ્રથમ મારા હાથના પાચ સાત કોળીયા જમો, પછી આપ ખુશીથી જમજો પેસો યુવકનો તેનો દાસ થઈ ગયો હતો, તે જમ્યા પછી તેણીની સાથે આનંદ ભોગવવાની ઈચ્છા જણાવવા લાગ્યો પેથી જોગણુ નેત્રોના હાવભાવથી તેને દીવાસો આપી કહ્યું કે તમો શા માટે મુંઝાઓ છો, મારા હાથનું જમ્યા પછી આપણે મરજી મુજબ એંશ આરામ કરીશુ; તમો આવા એકાત સ્થળમાં મારા હાથનું જમશો તો કોણ જાણવાનું છે. જો કે હું તો તરકડી છું, પરન્તુ મારા માણસોને હું કહીશ કે કોઈ આપણી વાત ઉઘાડી પાડશે નહિ; યુવકે આનાકાની વગર

તે વાત કમ્બુલ કરીને તેણીના હાથના પાચ સાત કોળીયા જમી લીધા; પછી તુરત દાસીને સંગ્રા કરવાથી તેને બહાર તેડી જઈ તેના કહેવા છતાં પણ તેને બહાર કાઢી મુક્યો. તે મનમાં શીકર કરતો રાડોઓ છેતરી લીધો જાણી ગુપચુપ પોતાના ઘેર ચાલ્યો ગયો, અને દૈવને દોષ આપી પોતાના દીવસો બુમાવવા લાગ્યો. આ તરફ જોગણુ પણ પોતાનું કામ પ્રજણુ કરી તરતજ ત્યાંથી રવાને થઈ, અને ગામ છોડી ચાલી ગઈ.

પ્રકરણ ૮ મું

પીતા અને પુત્રીનો રનેહ



પિની મનોહર અને આનંદ દાયક કુદરતી લીલાઓથી વર્તમાન, ભવિષ્ય અને ભૂતકાળની રચનાઓ માણુસને બિન્ન બિન્ન વ્યસર કરે છે. માણુસ જેવું અમુલ્ય ગણાતું પ્રાણી આજુ બાજુના મંચોગોથી પોતાની કીમતિ કામને આ નાશવંત અને ક્ષણિક-સુખથી પરિપૂર્ણ સંસારમાં શોધાવી નાખી પોતાના હાથે દુઃખરૂપી સમુદ્રમાં ડુબાવી તેનો અંત આણે છે, જોકે જીવને સંસારમાં માનવ જીવન કેટલું મોંઘું છે તે તો તત્વના જાણકારોજ સમજી શકશે પરંતુ અજ્ઞાનતાના વશ થકી સંસારમાં ઘણાં નરનારીયો સંયોગોને આધિન થઈ જઈ રૂપી અમૂલ્ય રત્નને સમુદ્રમાં ફેંકી દે છે. બ્યારે પ્રતિકુલ સંયોગોમાં ફસાયેલો પ્રાણી પોતાની જીવગીને નકામી ગણી

તેને ક્ષય પમાડે છે. તો અનુકુલ સંયોગોને આધિન થએલો પ્રાણી પોતાના જીવતરને લાંબુ ચાહે છે, અને તેજ જીવને પ્રતિકુલ સંયોગે સર્વ વિપરીત ભાસે છે, જગતમાં દરેક વ્યક્તિના વિચારો તેને આજીવ્યાજીવના જેવા સંયોગો વિંટાળ્યા હોય, તેનેજ અનુકુળ હોય છે બિન્ન બિન્ન સંયોગોમાં પણ એકજ પ્રકારનો વિચાર એ આપણા સરખા જીવોને માટે કંઈક મુશ્કેલી ભરેલું લેખી શકાય, જે કે જગતમાં એવા પણ શરતીર નરો હોય છે. કે જેમના દરેક કાલમાં અને પ્રત્યેક સંયોગોમાં એકજ વિચારો હોય, પરંતુ માયાના ભયમાં ફસાયેલા પામર પ્રાણીઓના હૃદયમાં સર્વ કાળ એકજ જાનના વિચાર રહી શકે નહિ, કારણકે આપણાઓ તેમને શીર રહેલી છે. તેથી દુખમાં તેમના જે વિચારો હોય તે બીજી અવસ્થામાં રહેતા નથી, અને સુખમાં જે વિચારો હોય તે દુઃખમાં હોય નહિ. એમ માનવોનું વિચારરૂપી વાતાવરણ ક્ષણિકે ક્ષણિક ફર્યા કરે છે. માનવોની સ્થિતિઓ ઉલટ નુલટ પલટાયા કરે છે. જીવોની દશા ફરતાં વાર લાગતી નથી, દુખીયા નરો સુખ સ્થિતિમાં મુકાય છે, જ્યારે સુખમાં લીન થએલા જીવોને માથે દુઃખ અને આપત્તિઓ ડોકીયાં કરતી હોય એમ જણાય છે, આપણી વાર્તાની નાયિકાનું શરીર તન્દુરસ્ત થવાથી તેમં તેણીના વાર વાર કથનથી તેણીના આપ આજે તેને સાસરે મોકલવા માટે તૈયારીઓ કરી રહ્યા હતા. આજ દીન સુધી જે પોતાની બહાલી પુત્રી પોતાના ઉત્સાહમાં રમતી હતી, તેણીને આજે સાસરે મોકલતાં કપૂરચદ શેઠનો જીવ કેમ ચાલે? કોણ જાણે કે સાસરે તેને સુખ છે યા દુઃખ છે, તેણીની બહાલથી કોણ ખબર પૂછશે. અરેરે? બહાલી પુત્રીને આજે નજર આગળથી દૂર કરવી પડશે. સાસરામાં તેની સારવાર કોણ કરશે? અરેરે? બહાલી કુંવરી ત્હારી સંભાળ કોણ લેશે? એમ પુત્રીને માટે વારંવાર

તે મુંઝાવા લાગ્યો. કમળાનાં માખાપ મોહનીય કર્મના વશથી આજે શોક સાગરમાં ડુબવા લાગ્યાં, પણ શુ કરે? પુત્રીએ પરાયુ ધન ગણાય. માટે તેણીને સાસરે મોકલવી જ નેહાય, તેમાં વળી યુવાવસ્થામાં તો પુત્રોને સાસરે જ રાખવી નેહાય, પુત્રીનું મુખ દુઃખ તેના ભાગ્યમાજ લખાયેલું હશે તેમ તેને મલજે બાપની અમોઘ સંપત્તિ પુત્રીને શા કામમાં આવવાની છે માટે “પિયરની સોનાની પાલખી કરના સાસરાની શણી.” ને સિલાસન સમાન ગણી તેને વધારે માન આપી પોતાના ભરથારની તન મનથી સેવા કરવી નેહાય, બાલી પુત્રી? સાસુ સસરાની આગા માની સુખના આધાર રૂપ સ્વામીની સેવા કરવી એજ સતી સ્ત્રીઓનો ધર્મ છે. આ જગતમાં સ્ત્રીને પતિ સમાન અવર મુખ નથી. જીદગીનો સાથી એવા પતિ તરફથી જેણીને લેગ માત્ર પણ મુખ નથી. તેની જીદગી ફેગટ છે એમ સમજવું, સતી સ્ત્રીઓને પોતાના ભરથારને મંત્રુ રાખવામાં જીદગીનું સર્વસ્વ સમાયેલું છે, જોયોએ પોતાને ગમે તેવા ભરથાર મળ્યો હોય, પરંતુ તેને માટે વારં-વાર અફસોસ નહિ કરતાં તેને દેવતુલ્ય ગણી તેને માટે કદાપિ પણ ઓછું લાવતું નહિ, કારણકે પૂર્વકૃત કર્મના ઉદયથી માણસો મુખ, દુઃખ, રૂપ, ગુણ વગેરે સર્વ સયોગો મેળવી શકે છે માટે મળેલી દશામાં સંતોષ માની પોતાના ભરથારને લવલેશ પણ દુઃખી નહી કરી જીદગી-રૂપ નીકાને મતોષમાં, શાંતિમાં, અને સુખી અવસ્થામાં પસાર કરવું; વારંવાર સ્ત્રીઓના કલેશ કજયાથી જીદગીના શાંતિ મુખમાં ઘણીવાર ખલેલ પડે છે, પછી વિરોધ બાવે જીવનર ચાહે તેવી રીતે સ્ત્રી અગર પુરૂષ ગુમાવી શકે, પરંતુ સાર જેવું તે ગણી શકાય નહિ. ગમે તેવી ઠાઠીને સમજી સ્ત્રી છતાં પણ જ્યારે તેણીનાથી તેના પતિને જો મુખ ન થાય. તો એવી ઉત્તમ સ્ત્રીએ કરીને પણ શુ સરવાનું છે? અને પુરૂ-

પને પણ સમજવું કે આપણા આશરે રહેલી, અને આપણા ઉપર આધાર રાખી આપણા સુખ દુઃખમાં ભાગ લેનારી, અબળાનો આ જગતમાં પતિ સમાન બીજો કોણ આશરો છે ? તેણીનું ભરણપોષણ કરવા વડે કરીને તેમજ યથાશક્તિ તેનું રક્ષણ કરવે કરીને પોતાની તરફથી તેણીને પુરતો સંતોષ મળવોજ જોઈએ, સ્ત્રીને જો પતિ તરફનું સંપૂર્ણ સુખ હોય અગર પુરૂષને પણ સારી ભક્તિવાળી સ્ત્રીનો મેળાપ થયો હોય, તો તેમનું જીવંતર આ જગતમાં એ શઆરામ અને આનંદદાયક ગણી શકાય છે, બહાલી પુત્રી ? તું ઉત્તમ કુલમાં જન્મ પામનારી, સ્ત્રી ગુણોને ધારણ કરનારી, સુશીક્ષિત બાળિકા છે સ્ત્રીઓની કરજો જોકે ત્હારી બાણ બહાર નથી, સ્ત્રીના ધર્મોની તને મપૂર્ણ માહિતી છે. તેથી સાસરાના કુલને શોભાવી તારા સ્વામીને સંતોષ આપી તેનું મન પ્રસન્ન રાખવા તું હરરોજ તત્પર રહેજે, પોતાને 'ધેર' દાસ દાસી ગમે તેટલા હોય, પરંતુ સતી સ્ત્રીઓ સ્વામીને માટે પોતેજ તેની સેવામાં હાજર રહી તેની ઉદાસીનતાને કાળીકમાં મધુર વ્યતોષે કરીને નાશ કરી શકે છે. પતિની મેવા કરી તેના દીલને રંજન કરવા કરતા બીજું કોઈ વશીકરણ નથી, સ્ત્રીઓએ તનમનથી પતિની ભક્તિ કરી તેને પ્રસન્ન કરવો તેજ તેઓને માટે અગ્ર કાર્મણ કહી શકાય છે. પોતાની પાસે પુષ્કળ ધન ધાન્યના ભંડાર ભરેલા હોય, અતુલનીય ઋદ્ધિ સિદ્ધિથી મનગમતો વૈભવ મલેલો હોય, પરંતુ એ વૈભવમાં જો સ્ત્રીને સ્વામી સુખની માત્ર કમીના હોય તો તે સર્વ નકામોજ ગણી શકાય, તેમ સ્વામી છતાં પણ કદાચ અન્યો-અન્ય કુસુપમાં સપડાઈ ગયાં હોય, તો એવા વૈભવનો પણ અંત આવવી જાય છે. અથવા જ્યાંસુધી અન્યોઅન્યના દીલની લાગણીઓ એક રૂપ ધાય નહિ, અગર જ્યાંસુધી પરસ્પર પ્રેમ ભરી લાગણીઓ ઉત્પન્ન થઈ શકે

નહિ. તેટલા અરસામાં કક્ષેશ અને કજીયા યુક્ત તેમનાં જીવતર પસાર જાય છે. પુત્રી ? તેં આજ સુધી પિતાની શિનલ છાયામાં જે એંશ આરામ ભોગી છે, તેને આજથી જે સાસરે તારે તારા પિતાના નામને અજવાળવું હોય તો તું તિલાંજળી આપજે; પિતાને ઘેર જ્યારે પાણી માગના દાસીયો દૂધ લાવી હાજર કરતી, પિતાને ઘેર જેની સેવામાં દાસ દાસીયો રહેતી, એી તારે હવે પારકે ઘેર દાસી તરીકેનું કામ કરવું પડશે, તું અન્ય જનોને મનગમના હુકમ કરતી, તે આજે હવે પછી તારે બીજાના હુકમો સાંભળવા પડશે. તેમના હુકમને તારે માન આપવું પડશે. આજ સુધી એક અક્ષર પણ તને કોઈ કહી શકતું નહિ, ને હવેથી તારે સાસરામાં કર્કશ અને કડોર વચ્ચેના સાંભળવા પડશે, પુત્રી ? આજથી તારી જીંદગી નવી શરૂ થવાની છે. આજથી પુત્રીના રૂપથી ફેરવાઈ તું સ્વરૂપમાં મુકાઈ ગઈ છે, જીંદગીની નવી શરૂઆતમાં તારે નવીનજ બાજુ રમવાની છે, તારે દરેકના સારા ખોટા બોલો સાંભળવા પડશે, આજ સુધી મનનું ધારેલું કરનારી વહાલી પુત્રી ! તારે બીજાના હુકમથી ફરમાવેલું કાર્ય કરવું પડશે. તારા પિતાના ગૃહરાજ્યમાં લોકો તારી મહેરબાની મેળવવા ઇચ્છતા. તારી સાહેલીઓ તારી મહેરબાની મેળવવાની ખાતર મીઠા અને મધુરાં વચ્ચેના બોલી તને પ્રસન્ન રાખતી હતી, તે તારી નવીન જીંદગીમાં ફેરવાઈ ગયું છે. હવેથી તારે મીઠા વચ્ચેના બોલી બીજાના દીલ રજન કરવા પડશે, તારે બીજાની મહેરબાની મેળવવા તેમની ખુશામત કરવી પડશે, સાસરામાં દરેકનાં વચ્ચેનાં તારે સાંભળવાં પડશે, વહાલી પુત્રી ? તને જ કહેતાં અગર મોકલતા મારો જીવ ચાલતો નથી. પણ હું શું કરું ? નિરૂપાય છું ! તને સાસરે મોકલ્યા સિવાય મારો ઉપાય નથી; તું સાસરાનું ને પિતાનું કુળ જેમ શોભે તેમ કરજે. તારા જેની સમજી અને શુભિ-

યલ્લ પુત્રીને માટે મને અભિમાન છે, માટે સાસરે સારૂ દેખાય તેમ કરજે, પિતાએ પુત્રીને ઉપદેશ આપ્યો. સુશીક્ષિત પુત્રીએ આખર વખતે પીતાના ઉત્સંગમાં બેસી શ્રવણ કર્યો, પછી પિતાએ કમળાના સાસરે જવાને માટે બે ચાર દાસીઓ તથા ફેટલાક વૃદ્ધ, અનુભવી શરવીર માણસો તૈયાર કર્યા, કમળા પણ પોતાની સાહેલીઓ પોતાને મળવા આવેલી તેઓને મળી ભેટી તેઓની સાથે ગમત કરી થોડો વખત આનંદમાં પસાર કરી સાસરે જવાને માટે તૈયાર થઈ, પોતાના બાપે તેણીને મનગમતો દાવજ્ઞે આપ્યો હતો, તેણીનું દીલ દુઃખાય તેવું કાંઈ પણ કર્યું નહોતું આજે સાસરે જવાનું હોવાથી કમલાને આનંદ આનંદ છવાઈ રહ્યો હતો. તૈયાર થઈ માણસો વગેરે સર્વ કે.છ આવી ગયું હતું પોતે તથા તેણીને સાસરે વળાવવા માટે સગાં વ્હાલાં આડોશી પાડોશી તથા સખીવર્ગ સર્વ એકઠો થયો હતો તેણીને અનેક પ્રકારની શીખામણી આપી રહ્યો હતો. સર્વ કોઈ સુદરપુરના બજાર માર્ગે કમળાને વળાવવા આદ્યુ જાય છે, સુદરપુર શહેરની બહાર સુધી સર્વ કોઈ વળાવવા આવ્યું, કેટલુંક વળાવીને પાછું ગયું છે, ત્યારે કેટલુંક ગામની બહાર સુધી વળાવવાને આવેલું છે, માતાપીતાએ અશ્રુ પરિપૂર્ણથી તેણીને મળી વિદાયગીરી આપી, તેઓ સર્વ કોઈ ચાલતા થયા, માતાપીતા જ્યાં સુધી પુત્રી દેખી શકાઈ, ત્યાં સુધી તો ઉભાં રહ્યાં, પણ છેવટે જ્યારે તે સર્વ કોઈ દેખાતા અદશ થયાં, ત્યારે ઉતરી ગયેલે મુખે પુત્રીના ગુણોને સભાળી વારવાર અશ્રુ બિંદુને ખેરવતાં ધર તરફ ચાલ્યા, તેમને દીલાસો આપતું સર્વ સાજન ગામ તરફ વળ્યું. હતું પોતાને ઘેર ગયું. તેઓને માટે આજનો દીવસ દીલગીરીનો હતો.



અંકુરણ હ મું.

દુઃખમાંથી કુટેલો સુખનો અંકુર.



ખરતુના તીવ્ર તાપને લીધે જગતની સપાટી ઉપર ગરમાઇના પરમાણુઓ ફેલાઈ રહેલા હતા. સખત ગરમીના દીવસો હોવાથી શ્રીમતવર્ગ અપોર પછી બહાર પણ નિકળી શકતો નથી, અને સાંજના જેઓની ગગન યુગ્મન કરનારી હવેલીયોની આગળ કુવારાઓ પોતાનામાંથી

નીકળતા પાણીથી આગુઆગુના પ્રદેશોને આર્દ્ર કરતા અસાડ માસના વરસાદની માફક ટમટમ અને મંદમદ વરસાદ વરસાવી રહ્યા હતા. ગામ જોડે જોડે હજાર ધરોની વસ્તીવાળું હતું, પણ ધનાઢ્યોના વૈભવથી તેમજ તેઓની ભવ્ય મકાનની બાંધણીથી જગતની સુદરતામાં વધારો કરી રહ્યું હતું. મુસાફરોને આનંદનું સ્થાન એવું આ નદી ગામ પણ સુદર શહેરોમાં ગણતરી કરી શકાય તેવું હતું. શહેરમાં નાગર ગૃહસ્થના ધર ગણ્યાં ગાઠ્યાં માત્ર થોડાંજ હતાં, તોપણ તેઓ પૈસાદાર હોવાથી તેઓનો વૈભવ જોઈને દેશ દેશાવરની મહર્ષિકની કન્યાઓ પણ તેમને ત્યાં આવતી. તેઓમાનો એક નાગર યુવક જેતુ વય માત્ર એવીશ વરસનું છે, એવો તે યુવક જોડે હાલમાં પોતાના પિતાના

મરણથી વેપારમાં જોડાયેલ છે વળી નાની ઉમરમાં જોણે અનેક દેશ-
 વર ફરી વિદ્યાઓ મેળવી છે, નાની ઉમર છતાં ધંધા રોજગારમાં પાછા
 હકે તેવો નથી, જોણે આપની અખુટ દોલત છતાં પોતાના બાહુબ-
 ળથી પુષ્કળ પૈસો ઉપાજન કર્યો છે એવો તે યુવક આજે પોતાના
 ભવ્ય મકાનમાં નાનકડા બગીચાના ફુવારા પાસે પડે જે'ય (બાંકડા)
 ઉપર એકલો બેસીને કોઈ ઉંડા વિચારમાં ઉતરેલો હોય, એમ તેના
 વદન ઉપરથી જોનારને તુરત માલૂમ પડી શકે ! અરેરે ! આજ દીવસ
 સુધી શાંતિમાં દીવસો પસાર કર્યા છતાં પાછી આપણને લપ વળગી.
 જો કે તેણીના આપે તેણીને મોકલી તો ભલે, પણ એની કુલટા નારીનું
 મારે શું કામ છે ? એવી સ્ત્રીની લેશ માત્ર પણ મને દરકાર નથી. હું
 તેને જોઉં છું કે મારૂં હૃદય બળી જાય છે. તેના ઘેર હતી, ત્યાં સુધી
 સારૂં હતું, સ્ત્રીનો જ્યારે ઝોરતો થતો ત્યારે મન વાળી બેસી રહેતો,
 અને દૈવ ઉપર આધાર રાખી દીવસો નિર્ગમન કરતો. ખાનદાનના
 કુટુંબની શ્રીમંત અને ધનાઢય ઘરની કન્યા મળવાથી, તેની હયાતિ
 સુધી મારાથી બીજી વાર લગ્ન કદાપિ થઈ શકે નહિ, એવો અમારી
 ન્યાતમાં સાર્વજનિક એટલે ગરીબ અને શ્રીમંતને સાધારણ નિયમ
 હોવાથી, બીજી વખત કન્યા મળી શકતી નથી. આવા વિચારમાલીન
 થએલા આપણી વાર્તાના ચડસીલા અને કદાચહી યુવકને બીજી વખત
 પરણવાની લાલસા છતાં પણ તેને ઘેર કોઈ કન્યા ઉતારતું નહિ, તેથી
 મનની ઇચ્છાને મનમાજ સમાવી દૈવ ઉપર ભરસો રાખી તેને પોતાના
 દીવસો શાંતિમાં પસાર કરવા પડતા જો કે તેને એક વિધવા મા
 હતી, તે તેને વારંવાર સમજાવતી. વહુંને સાસરે તેડાવવા તે વારંવાર
 કહ્યા કરતી, પરંતુ પુત્ર તેની વાત ખ્યાલમાં લેતો નહિ, ને પોતાનો

ખરો ભેદ પણ આપતો નહિ. પરન્તુ આજે તો વહુ પોતેજ સાસરે આવી હતી, તેણીને જોઈને સાસુ ખીચારીતો ઘેવી ગાડી થમ્મ જતી હતી. પરન્તુ તેણીની આગમનની વાર્તા પોતાના ચાકરોના મુખેથી શ્રવણ કરતા વળી પાછી પીડા આવી, તેને માટે તે અફસોસ કરવા લાગ્યો. ડ્રવારા પાસે પડેલા બેંચ ઉપર સાજની મંદમદ શીતલ વાયુની લહે-રોનો અનુભવ કરતો કંઈક માનસીક દુઃખ અને આળુઆળુના બહારના મંયોગો વડે ઉપજતી શારીરિક શાંત સ્થિતિથી આનંદ અને દુઃખનાં મોજન વચ્ચે તે અથડાવા લાગ્યો. અરેરે ? સાંથી તો દૈવે મને તેનાથી છુટો કર્યો; પણ અહીં હવે હું શું કરીશ ? જોકે યુવાવ-સ્થાના પુરુષને સ્ત્રી સમાન કોઈ પ્રિય વસ્તુ નથી, પુરુષને સ્ત્રી સિવાય અન્ય કોઈ સ્થળે શાંતિ મળતી નથી. તથાપિ નિર્ભાગી એવો હું સ્ત્રી મુખથી કમનશીય નિવડ્યો છું, આવા પ્રકારના તેણી ઉપરના તિર-સ્કારથી તેણીનું મુખ કે સર્વ અંગનું દર્શન કરવા પણ તે કમનશીય નિવડ્યો છે. જો કે તેણીના બાપના ઘેર રહેલો તથાપિ તેણીને જોવાની તેને શું જરૂર હતી ? પાછળથી ખબર પડતા તેણી ઉપર તિરસ્કારની લાગણી પ્રગટી નિકળી, પછીથી તેણીને જોવામા પણ પાપ છે એમ સમજી તેણીના સામું પણ જોતો નહિ, કહાય તે મંપૂર્ણ રીતે તેણીને ખિલતી જીવાનીમા નિહાળે, તો તેણી પ્રત્યે તેનું મન લોભાય ! તે નિ મંદેહ છે. પરન્તુ આપણા કહેવાથી કંઈ વળવાનું નથી, શું થાય છે તે આગળ આપણે જોઈશું. વિચાર તરંગમાં સપડાયેલ ચતુરદાસ યુવકનું મન બહુજ દ્રાક્ષાં મારવા લાગ્યું, છેવટે નિશ્ચય કર્યો, કે આપણા આસરે પડેલા માણસનો નિભાવ કર્યા વગર આપણાથી કેમ ચાલશે ? જો કે માણસ ગમે તેવું છકેલું હોય ? પણ મા બાપની

આખરના પ્રમાણમા તેણીને ધરમા રાખ્યા વગર ચાલશે નહિ. મારે તો તેણીનું ક્ષેષ માત્ર પણ કામ નથી, તોપણ લોક કલ્પના ભયની ખાતર ધરમા રહે તો આપણે શુ હરકત છે, એવી રીતે ગંભિર મન કરી આડા અવળા વિચારો કરવા બંધ કર્યા. તરતજ ઉઠી પોતાના કામમા લાગી ગયો, સાસરા પત્નના માણસોનો જોડે પોતાના વૃદ્ધ મુનિયોએ આદર સત્કાર કર્યો હતો, તોપણ તેઓના ખર્ચર અંતર તેણે પ્રજ્ઞા, સર્વને માટે સર્વ પ્રકારની ગોઠવણો કરી આપવા પોતાના નોકર ચાકરોને હુકમ કર્યો, ધરમા પોતે દરેક કામ કરે જાય છે. પરંતુ આપણી નાયિકા કમળા ઉપર નગર સમગ્રી પણ કરી છોડી દીધી છે, કોણ જાણે ! કયા જન્મ ॥ વેર કિંચ આપ્યા હશે અરે ? આપણી તરણ નાયિકાને તો હવે તેને માટે ધિરજ હતી, એચાર દ્વિમમા તેના દુઃખનો અંત આવવાનો છે. એ ચાર દ્વિમ પમાર થયા પરંતુ કમળા કુમારીને કાર્ધ પણ અમર તેના તરકથી જળામ નહિ, તેણે જાણ્યું કે આ કોર્ધ મક્કમ વિચારનો લાગે છે, ખેર ? તેમના વિચારો ફેરવવા તે એક પલકનું કામ છે, એટલામા સાજની વખતે તેની સાસુ બહાર કોઈને ત્યા મલવા ગયા છે. અને ચતુરનાસ પોતાના ધરમા આમ્ર તેમ ફરી રહ્યો છે. ધરમા પોતાના મિત્રાય કોઈ માણસ જળાતું નથી. એટલામા લગભગ આઠ વાગ્યના મુમારે ખર્ચર મળી કે પોતાની મા આવા વાની નથી, કોઈ જરૂરનું કારણ હોવાથી ત્યા રોકાયેલાં છે, તે સવારે આવશે, કોણ જાણે આજની રાત કેવી રીતે પસાર થશે. દૈવની બુદ્ધિમા શુ કળાતું હશે. શુ આજે તેમના ઘણા દહાડાના વિયોગનો અત આવવાનો હશે ? આજે અમૃતના મેવલા વરસવાના હશે ? આજે મારો જમણો બાહ કેમ કરકે છે ? અરે ? આજે માડ જમાણુ નેત્ર

કરે છે, તેવી શુ લાભ થશે ? એટલુંજ નહિ બન્ને આજે મારાં ગાત્ર ગિથિળ થયાં છે મારા જમણા ફરેક અંગ સ્ફુર્ગી રહ્યાં છે દૈવેનાં શુ ધરદો હશે ને હું જાણતો નથી, પણ આ શુ થશે, તેની માણસને ખબર પડતી નથી. એવો કોઈ મયોગ કે કારણ નથી, કે મને સ્ત્રી સમાગમ થઈ શકે, અને કારણો તન્નુકુળ જણાય છે, એ પ્રમાણેના વિચારોને વિચારતો પોતાના મહેલમા એકસો બહાર જવાની તૈયારીમા ઉભો રહ્યો હતો, એટલામા અચાનક કંઈક કૌતુકની વાત બની? એકદમ કમળાકુમારી અંદર આવી રડવાને કુટવા જેવો ડોળ ફરી નાખ્યો, દીપકની તેજસ્વી જ્યોતથી અત્યારે તેણીનું અપૂર્ણ યૌવન તથા તેણીની સુદર કાંતિ પ્રગટ દેખી શકાતી હતી, તેણીને જનતાજ ચતુરદામ સડક જેવો યદ્ ગયો, જેની સામે નજર પણ નહિ કરનારો આ ચીડીયો યુવક તેનું કારણ જાણવાની જુગાસાથી તેણીની પામે જઈ તેણીને પ્રજ્ઞવા લાગ્યો, તેણીનો હાથ પકડી તેણીને ઉઠાડવા લાગ્યો, વ્વામીના આનંદ દાયક અર્પણી જે કે તેણીને મુખાભાસ થયો, પરન્તુ અત્યારનો વખત ન્યારો હતો, અત્યારે નીત નાટક ભજવવાનું હતું, તેણે તો કલ્પાત કરવા માડ્યું, વધારેનું વધારે રૂઢ કરવાનું શરૂ કર્યું. અરેરે ? હું આપણા સગામા જ્યા ત્યા ભેગી થવા જાઉં છું તો લોકો મને આગળીયો કરી સતાવે છે હા ? તમે તો ગજબ કરી દીધો છે ' જ્યા ત્યાં તમારીજ વાતો થયા કરે છે, અરેરે ? તમે આ શુ કર્યું, કિત્તમ ખોળીયું અપવિત્ર કરી નાખ્યું, મેં તમારી વિચિત્ર વાત સાંભળી છે ત્યારથી માત્ર મન બહુજ ગભરાય છે, કે તમે તો ગજબ કરી નાખ્યો છે. ચતુરદાસની ચતુરાઈ આ વચનો સાંભળી નાજ પામી ગઈ, અને તેણીને વારવાર વિનવવા લાગ્યો શાણી ? કહો તો

ખરા ? શુ વાત છે, મેં એવો ગજબ કશો કર્યો નથી. હું કાંઈ પણ જાણતો નથી. પોતાનો કેમલ હસન તેણીના મુકોમલ શરીર ઉપર તેણી પાસેથી વાત જાણવાની ખાતર જાણે સ્નેહથી કેરવતો હોય તેમ કેરવવા લાગ્યો. પરંતુ કમળા તો કલ્પાંત કરવા લાગી અરેરે ? તમે આ શુ કર્યું, તમે અહીંયાં પેલી તરકડી જે કથા મંભળાવતી હતી, તેણીના લાથથી જમી આવ્યા, અરે ' હવે કેમ થશે. લોકો જો વાત જાણશે તો આપણને ન્યાત બહાર મુકશે, હજુ વાત ખાનગીમા છે, પણ યોડે થોડે ફેલાશે અને તેનો કડવો મ્વાદ તમારે ચાખવો પડશે, જે ફેલાણે વાત થતી હતી, તે મારા બાપના ઓળખીતાનું ઘર છે, હ તેમને કાકા કહીને બોલાવું છું, તેમને પ્રજ્ઞવાથી તેઓએ મને કહ્યું, હવે હું તો તમને કન્જેત કરીશ, મારાથી તમારા જેવા બ્રહ્મની સાથે હવે રહેવાશે નહિ એમ કહી વધારેને વધારે રડવા લાગી, ચતુરનાસના ગાત્ર તુટવા લાગ્યા, જાણ્યું કે જો અત્યારે મનાવીશું નહિ તે તેણીનાથી અનહા રહી શુ તો આપણું પોગળ ફૂટી જશે. અને વિચ્ય કુટુંબનું ઘર પલકમા એક કોડીનું થઈ જશે, એટલુંજ નહિ પણ ન્યાત બહાર રહી જઈશું, માટે જેમ અને તેમ કમળાને રડતી અટકાવી, કમાડ બંધ કરી ઉપર મુવાની કમમા તેણીને બેચી ગયો, ત્યાં જમીને પલંગ ઉપર મુવાડી તેણીને દીલામાં આપવા લાગ્યો, અરે ? હું તને પગે લાગું છું, પણ તું કદાપિ આ વાત ફરીયા કરીશ નહિ, કેમકે હજુ કોઈ જાણતું નથી તે વાત ખરી છે, પણ જ તારા કાકાને કહી આવકે આપણી વાત ખીજે ક્યાર્થ પણ કરે નહિ, તેણીની આગળ કાલાવાલા કરવા લાગ્યો. તેણીને અંતેક રીતે સમજાવવા લાગ્યો, છેવટે તેણે જાણાવ્યું કે હવે હું તારાથી બિન્નબાવ રાખીશ નહિ, મારો મર્વ કિતરી ગયો છે, આજથી તારો વીણ ખરીદેલો દાસ થઈને

રહીરા, તારૂં એક પણ વેળુ કયાપીશ નહિ, પરંતુ તુ કોઈને આ વાત મળ્યાનીગ નહિ, અજ્ઞાની સમજાને કે આપણા વિયોગના દીવસો હવે પ્રણ થયા છે, નમારી અને મારી મુખી છદ્મી આજ્ઞા શરૂ થઈ છે, તેણે કમલાને કેટલી કેટલી કમુલાતો આપી, છેવટે કમળાએ કમુલ કર્યું, આપણા ? કુન્નતનો ખેલ ન્યારો હોય છે પણકમા દૈવ શુ નુ શુ કરી નાખે છે માણસોની ભિન્નતા એક પણકમા દર કરી નાંખે છે. અને કાળમા અનેકના અંધનને પણ તોડી નાખી ઘાટપણે વિરોધ કરાવે છે. કમળા અને ચતુરનાસનો લાખા વખતનો વિયોગ આજે દર થયો છે. આપણા ? એક રાત એવી પણ હતી કે જે વખતે ચતુરનાસ આગળ કમળા રડતી અને કરગરતી, વિનવતી, પરંતુ તેણીને ધક્કો મારી જે ચતુરનાસે દર નાખી દીધી હતી, અને આખી રાત જમીન ઉપર જેણે મુવડા રી હતી, તેજ ચતુરનાસને આજે કમળાને પગે પડવાનો વખત આવ્યો, આજે કમળાને રીજવવામાજ ચતુરનાસની આખર સમાયેલી હતી, કમળાને પગે લાગવામાજ ચતુરનાસનુ હીન સમાયેલુ હતું, કમળાદેવીના વચન માત્રમાજ ચતુરનાસની છદ્મી નબી રહી હતી, એટલુજ નહિ પણ તેમનું જીવનર કમળાના લાથમાજ આવી ગયુ હતું જે અત્યારે કમળા કજેત કરે તો ન્યાતમા ખાનનાનીનુ ઘર કોડીનુ ગણાતા વાર લાગે નહિ, અત્યારે ચતુરનાસ કમળાના ઓશીયાળા બની ગયા હતા પણ કમળા કાઠ નક્કર સ્ત્રી નહોતી, હવે તેણીનુ કામ પાર પડી ગયુ હતું, સ્વામીને હેરાન કરવાનો તેનો ખિલકુલ ધરાદો હતોજ નહિ. પરંતુ તેને પોતાનુ કાર્ય સિદ્ધ કરવુ હતું, સતી સાધીનુ કામ ઘણા લાખા દીવસે પણ સારી રીતે વિજયી નિવડ્યુ છે. સ્વામીના ખોળામા સુતેલી વનિતાએ આખરે સ્વામીને જીતે લો છે, તેણીનો સ્વામી અત્યારે તેના દાસ જેવો કે કિંકર જેવો થઈ

ગયો છે, તેણે પોતાના ખાળામા સુવાડી તેણીના વંન ઉપર તો પલકમા શરીર ઉપર એમ અનુક્રમે તે પોતાનો કોમળ હસ્ત સુદરીના સર્વગે ફેરવી રહ્યો છે, એક બુદ્ધિમાન સુનાએ બુદ્ધિથી સ્વામીને સનાને માટે વશ બલ્કે આગ્નિન કુગી લીધો છે. અન્યાર સુધીના દુખને ભૂલી જઈ હવે સ્વામીની મોડમાં પેસી અપર્વ આનંદનો દહાવો તેણીએ લેવા માડ્યો છે, આજથી પોતાની સુખી જીંદગીની નવી શરૂઆત મહાણી છે. મસારના અમોઘ અનંદનો પ્રથમજ અનુભવ થએલો જાણી તે થકી ઉપજતા અતિગય સુખથી દુપતિ એક ખીજમા એવા તો આસક્ત થઈ ગયાં કે તેમને જાણે ધણા દીવસનો પરિચય હોય. તેમ તેમનો નવીન સ્નેહ દીપવા લાગ્યો ચતુર્દાસની આજ મુધી ૧૧ રહેલી ખટક આ બતાવથી દૂર ખસી ગઈ, જે આટલું થવા છતાં પણ પોતાની ખટકને વળગી રહ્યો હોત, તો તેનું પરિણામ માત્ર આવત નહિ, પણ વખત આવના કુરંત માણુમના વિચારો કરવે છે, દુખને અંતે મુખ નિર્માણ થયેલું છે. જે મનાકાળ મુખ અને મનાકાળ દુઃખ એકજ માણુમને લાગેલું હોત ? તો અમારનું અધારણ નબી શકત નહિ, મંસારમા કોઈ કોઈની દરકાર કોઈ સ્ખમતજ નહિ, પોતાનું નશીબ અજમાવવાને કોઈ પ્રયાસ પણ કરત નહિ, પરંતુ જગતની અનોપમ લીલાનો મહિમા એવોજ છે. સર્વ કોઈને મુખદુઃખ ભોગવવાનુંજ છે. જેઓ પ્રથમ દુઃખી છે તેઓ ભવિષ્યમાં સુખ મેળવી શકેછે, તેનીજ રીતે કમળાકુમારી અને ચતુર્દાસની આખી રાત્રી સુખ શાંતિમાં પમાર થઈ, એટલુંજ નહિ પરંતુ આજથી તેમના દીવસો એક ખીજની પ્રેમભરી લાગણીથી વિતવા લાગ્યા, અને એક ખીજનો સ્નેહ એવો તો દહીંભૂત થતો ગયો કે તેઓ એક ખીજનો ક્ષણ માત્ર પણ વિયોગ વેડી શકતા નહિ, ચતુર્દાસ

પણ પોતાના વડા મુનિમને મર્વ કારભાર સંપાદી પોતે પુણ્યથી મળેલ સુન્દરી રત્નની સાથે એશઆગમના દીવસ નિર્ગમન કરવા લાગ્યો, અનુક્રમે પોતાની વિધવા માતા અને કિલ્લય દપતિએ આનંદમાં કેટલાક દીવસ અતિત કર્યા, એ અરસામાં કમળાએ વિચાર્યું કે 'સ્વામી જેવો નિરન્કાર ક્રંતા હતા તેવાજ અત્યારે આધિન થઈ દાસ જેવા થઈ ગયા છે, તે હવે સદાને માટે ઓશીયાળા થયા છે, એક દીવસે કિલ્લય દપતિ એક બીજાના ગળામાં હાથ નાખી મોટી આરામખુરશી ઉપર પડેલા છે, તેવામાં કમળાએ વાત કહાડી કે 'સ્વામી ? તમારા ગામના જે જંગલો આવી કયા વાચતી હતી, ને જેણીના હાથના તમે પાંચ સાત કોળીયા જમ્યા હતા, તે કોઈ નહિ પણ વ્હાલા ? જો ઓળખો તો આ તમારી દાસીજ હતી, અને આ દાસીના હાથનાજ તમે પાંચ સાત કોળીયા જમ્યા હતા, પોતાની સ્ત્રીના મુખથી આ વાત સાંભળતા ચતુરને બહુજ નવાઈ લાગી, તેણીને તેમ કરવાનું શું કારણ હતું ? તે પ્રજ્ઞતા તેણીએ જાણાવ્યું કે નાથ ? તેમ જો મેં ન કહ્યું હોત ? તો આટલો બધો તમારો પ્યાર આજે જો હું મેળવી શકીશું, તે મેળવવા ક્યારે પણ ભાગ્યવત નિવડત નહિ: વળી વ્હાલા ? હું વધારે પડેલો ખાલીને તમારો શક આજે દર કરે છું કે, તમને ફક્ત પાંચ સાત કોળીયા ખવડાવ્યા તે ઉપરાંત તે જોગણથી વધારે લાભ તમારી ઇચ્છા છતાં તમને મળી શક્યો નથી તમારી જોગણ સાથે ભોગ ભોગવવાની ઘણીજ ઇચ્છા હતી, પરંતુ જોગણનું કામ થયું કે તરતજ તમને કાઢી મૂકવામાં આવ્યા, જેમ એકાંત અવસ્થામાં તમે અને જોગણ એજણુ છતાં અને તમારી તીવ્ર ઇચ્છા છતાં, તમારો અર્થ કોશ માત્ર પણ સર્થો નહિ, તેમ કોકોરનો પણ તેવોજ અરેસો

સમજાવે, કદાચ તમારો સર્વો હોય તો હાકોરનો પણ અર્થ સરે ? તમે વિચાર કરો તો જાણી શકશો કે તમે તો મારા સ્વામી છતાં પણ તમારી સાથે મેં ભોગ ભોગવ્યો નહિ, જે ભોગવત તો હરકત નહોતી, તો પણ તમને બહાર કાઢી મુકવા પડ્યા, તેમ હાકોરનો પણ લગારે અર્થ સર્વો નથી, તમે તરતજ નિંદ્રાવશ થઈ ગયા, પણ કદાચ જાગતા રહ્યા હોત, તો તમે જાણી શકત કે, હાકોરનો લેશ પણ અર્થ સર્વો નથી, હું તમને સાક્ષી રાખવા માટે લઈ ગઈ હતી, જે તમે જાગતા રહ્યા હોત, તો મારે અને તમારે આટલું બધું દુઃખી થવું પડતું નહિ, પણ ખેર ! દૈવે આપણું દુઃખ ભરી લીધું છે, ચતુર-દામ આ સર્વ વાત સાંભળી તેણીની ચતુરાઈ કિપર આસીન થઈ ગયો. તેને વારંવાર વખાણવા લાગ્યો, પોતાના અપરાધ માટે વાર-મારુ તેને ખમાવવા લાગ્યો, પોતાની ગંભિર ભૂલ માટે વારવાર તેણીની આગળ મારી માગવા લાગ્યો, પણ કમવાકુમારીએ કહ્યું બહાલા ? એવા વચનો બોલી મને શરમાવશો નહિ, હું તો આપની દામી છું. આપના ચરણની રજા છું, તમે મારા મુગટમણિ છાં, ગમે તેવી તો પણ અમે અમળા જ્ઞાતિ કહેવાઈએ, પુરૂષની મહાન બુદ્ધિની તુલ્ય અમારી ગણના મારે પણ જાણી શકાય નહિ પણ બહાલા ? હવેથી કરીને આ દાસી કિપર અવકૃપા કરી હેરાન કરશો નહિ આ દામી કિપર અર્ચનાશિષ્ટપા રાખશો વગેરે વચનનો બોલી મકલાતે મોંએ સ્વામીને આનંદ અને કિસ્માલથી અલિંગન આપવા લાગી. એમી રીતે બન્ને દંપતિ પોતાનો કાલ મુખમાં ગુમાવવા લાગ્યાં, આ જગતમાં બુદ્ધિમાન માણસો પોતાના કાર્યમાં વિજય મેળવી શકે છે પોતાને ગમે તેવું દુઃખ છતાં ધીરજથી કિપાય કરવામાં આવે તો મહેનતનો બદલો કિરતાર તેને અવશ્ય

આપે તે નિઃસંદેહ વાત છે, માણસને માથે ગમે તેવા મયોગો હોય તો પણ તેણે નફી સમજવું કે આવા મયોગો સદાકાલ રહી શકે નહિ. જ્યારે માણસને દુઃખ આવે છે ત્યારે દુઃખરૂપી કસોટીથી સંપૂર્ણ રીતે કમાતા અને તેમાથી કેટલીક જાતિનું શીક્ષણ મેળવતાં જે માણસ સંપૂર્ણ રીતે અનુભવી થાય છે, તો ભવિષ્યમા અદૃશ રહેલા મુખને તે પાચન કરી શકે છે. જગતમાં પોતપોતાની ફરજનું પવિત્રપણે રક્ષણ કરનાર અને ન્યાય માર્ગથી વહેવાર કરનાર દુઃખી માણસો પણ ભવિષ્યમા મુખમપત્તિને વરી શકે છે. વિદ્વાન અને ગુણી પુરુષોના ગુણની કદર કરનારા અને વિદ્વાન કવિ વર્ગ વગેરેને ઉત્તેજન આપનારા, એવા ધનાઢ્ય જનો કવિવર્ગની આશિષથી મુખમપત્તિને વરી, પોતાની કીર્તિને કિંજવળ કરો સુખશાન્તિમા પોતાનું જીવન ગુમ્મરી, જગતના કપકારને માટે તેઓની અમુલ્ય જાગી ઉપયોગી થાઓ ?

ૐ શાન્તિ.



અગાઉથી આશ્રય આપનાર ગ્રાહકોના મુખારકનામ.

અમદાવાદ.

૫૬ શેઠ મણીભાઈ દલપતભાઈ
૧૫ ઝવેરી મોહોલાલભાઈ મગનભાઈ
૧૦ શેઠ ડાહ્યાભાઈ મુળચંદ
૧૦ ઝવેરી વાડીલાલ મનમુખરામ
૧૦ પટેલ જેટીમનદાસ ચુનીલાલ
૫ મા સાહેબ હીરાચંદ કકલભાઈ
૫ શા. માલાનુખરામ હગનલાલ
૫ શેઠ કેશવલાલ નથુભાઈ
૫ શા. ખુદાભાઈ નાથાલાલ
૫ શા મોહોકમચંદ ખુશાલદાસ
૫ ઝવેરી ચંદુલાલ ગોકળદાસ
૫ શા નેમચંદ ગટાભાઈ
૫ શા. વાડીલાલ ભગુભાઈ
૫ શા લાલભાઈ છાટાલાલ
૫ શેઠ શનાભાઈ ચુનીલાલ
૫ ઝવેરી વિમળભાઈ હગનલાલ
૫ શા. હીરાલાલ એન્ડ ચંદુલાલ
ગકરચંદ
૫ માત્તર પાનાચંદ આપુલાલ
૫ શેઠ અબ્દુલઅલી શીદાઅલી
૫ ઝવેરી મંગળદાસ રતનચંદ
૫ ઝવેરી ચમનલાલ આપાલાલ

૫ ઝવેરી જગાભાઈ મનમુખરામ
૫ ઝવેરી માણેકલાલ આલુભાઈ
૩ શા. જેમંગભાઈ કુગરચંદ
૨ ઝવેરી માણેકલાલ આપાલાલ
૨ ઝવેરી સોમચંદ મનમુખરામ
૨ શા. નેમચંદ ભગુભાઈ
૨ શા. પુરુષોત્તમદાસ માણેકચંદ
૨ શા. ચમનલાલ લાલાભાઈ
૨ ઝવેરી પરશોત્તમ મગનલાલ
૨ ઝવેરી ચમનલાલ આપાલાલ
૨ શા. ભોગીલાલ માલાનુખરામ
૨ શા રતીલાલ કે.
૨ શા. ચમનલાલ ખુલાખીદાસ
૨ શા. અચરતલાલ કિમેચંદ
૨ શા જેમ ગભાઈ મગનલાલ

ગલુદાસ

૧૬ પંચાયત કમીટી તરફથી મુખી.
પા. નાથાભાઈ લલુભાઈ
વડોદરા

૫ શેઠ બલાભાઈ કુલચંદ

રાશમ.

૨ મહેતા મહીપતલાલ મગનલાલ

૧ મહેતા. મણીલાલ વેલસીભાઈ

“ એક જબરી લુંટ ”

એક બાળાની ખુવાર થયેલી અંદગી

“ પાંચ હજારનું પ્રાંમેસરી નોટ ”

પ્રિય વાંચક વર્ગને વિનંતી કરવામાં આવે છે કે કિપરના નામનું રોયલ દમ ફરમાનુ મુશોમિન પુસ્તક અમારા તરફથી તુક મુદ્તમાં બહાર પડશે. જેમા અગાઉથી ઘણાક સદ્ગતિઓએ આશ્રય આપ્યો છે. અને જેઓ આપશે તેઓના નામ આભાર માયે મુબારક કરવામાં આવશે.

કિ મત. ૦—૨—૦



વાંચો “વહેલો તે પહેલો” વાંચો,
 “એક બાળાની ખુવાર થયેલી જંદગી
 “ પાંચહજારનું પ્રોમેસરી નોટ. ”

સરવે સહગ્રહસ્થાને વિનંતી કરવામા આવે છે કે, ઉપરના ના
 અતિ ઉપયોગી અને ગમતની સાથે જ્ઞાન આપે તેવું મુશોમિત પુર
 દુક મુદતમા અમારા તરફથી છપાતી બહાર પાડવામાં આવનાર
 જેની કૌમત પણ નફાની ઈચ્છા રાખ્યા મિવાય, પુરૂષ અગર
 વર્ગને મોઘદાયક થઈ પડે માટે કાગળ અને છપામળીના પ્રમાણ-
 માંજ માત્ર બે આના રાખવામા આવ્યા છે તેથી જેમને વ્તેષ્ટએ
 તેમજ નીચેના શિરનામે લખી જણાવવું એટલે પુસ્તક તૈયાર થએથી
 મોકલવામા આવશે. પૈસાજ નુકું, નોટપેડ પત્ર લેવામાં આવશે નહિ.

સી. પ્રસિદ્ધકર્તા.

મળવાના કેકાણા,

શા. મોહનલાલ માહામુખરામ.

કે દાખની ખલ્દીમાં (૧૯૦૦—૦૩)

ધાંચોતી પોળ મામે અમદાવાદ.

શા મણીલાલ ન્યાલચંદ.

૬. હાજમપટેલની પોળમા પીપરડીની પોળ અમદાવાદ.

